

מסורת דרכי ההוראה

"מאז ומקדם"

בו יבואר בס"ד

יסוד ושורש

המחלוקת לשם שמים

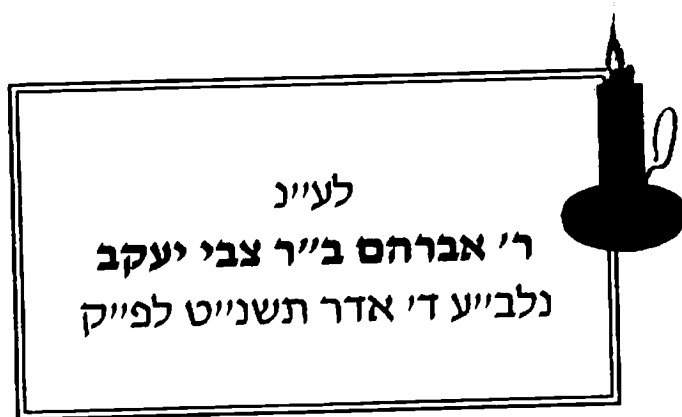
בין חסידי ומתנגדי

תיקון עירובין בעיירות ישראל והטלטול בהן

העתיקה 200 שנים

הוצאה שניה ומורחבת
ר"ח אדר ב' תשי"ס לפ"ק

יו"ל בעזה"י ע"י
"נושאי דגל מחנה אפרים"
פה בארא פארק יצ"ו

לעיין

ר' אברהם ב"ר צבי יעקב
נלביע די אדר תשנ"ט לפ"ק

"חתימת ההלכה" – השו"ע ונו"כ!

המצוה לחזור אחר תיקון עירובין,¹ היתה מנהג ותיקון בישראל מאז ומקדם, בעיירות גדולות² כקטנות, בהם תיקנו רבותינו הקדמונים עירובין ע"י צורת הפתח המתיר טלטול מביתם חוצה לרחובה של עיר.

מלבד מטרתה ההלכתית, כאמצעי להשמר ממכשול האיסור החמור של הוצאה בשוגג בשבת,³ שיש בה גם משום מצות עונג שבת,⁴ תיקון עירובין שימש גם כמטרה עליונה נשגבה⁵ כדחזינן ממנהג האר"י הק' שטלטל טליתו וחומשו בצפרא דשבתא עד המקוה הידועה,⁶ ומהמקובל מהבעש"ט הק'.

¹ ע"י שו"ע אור"ח סי' שס"ז סעי' י"ג לענין עירובי חצרות, וסי' שצ"ה סעי' א' לענין שיתופי מבואות, שלא יבוא לידי איסור טלטול, טו"ז.

² "נהגו לערב בכרכים גדולים מאוד, ולא חששו למה שיש שם ס' ריבוא" (שו"ת דברי מלכיאל ח"ד סוסי' ג'). ועי' שו"ת בית אפרים (אור"ח סי' כ"ז דף מ"ה עמוד ב') דהראשונים כתבו שאין לנו הדין בזה"ז אף "שהיו מצוי שם כמה עיירות גדולים במדינות אשכנז וצרפת ואינגלטירא, שהיו בו ס' ריבוא, כגון עיר גדולה פאריז, לונדון, ווינא, פפד"מ, ועוד רבים כהנה כרכים גדולים אשר המה רוכלי העמים ומרובה באוכלסין מאוד".

³ דהאי ברכה על מצות עירוב, היא על מצות התיקון הגדול הלז, להשמר מאיסור הוצאה אשר ממש א"א להזהר ממנו (שו"ת חת"ס אור"ח סי' צ"ט).

⁴ ע"י רב נסים גאון ריש ברכות, שמצות עונג היא הלכה למשה מסיני. תוס' שבת קכ"ב ד"ה מעמיד בשם המכילתא, למען ינוח, דאין מנוחה רק ממלאכה, אלא גם להיות לו נוח ולא צער. ועי' יראים סי' תכ"ט. ועי' פרישה אור"ח סי' שצ"ה ס"ק א' ח"ל, "לצורך הנאתו כדי לטייל או להביא צרכי אכילתו, וזה מצוה כמ"ש וקראת לשבת עונג". ועי' בפמ"ג אור"ח סי' ר"ס (בא"א ס"ק ג') וז"ל, "דודאי עירובי חצירות שבות הוא, ומשום מצות כבוד שבת 'שלא יהיו ידיו אסורות' מלהוציא ולהכניס, התירו בין השמשות".

⁵ ע"י לקמן מהערה 36 עד 39.

⁶ שער הכוונות למוהר"ז ענין רחיצה בד"ה ענין העירוב, וז"ל "הנה ראיתי למורי ז"ל שבשבת יום שבת הי' מוליך עמו הטלית והחומש מביתו לביהכ"נ, וגם הי' מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת ת"ז אותה הנודעת". ועי'ע להלן הערה 38.

⁷ ראה להלן הערה 39.

מאידך, החמיר הגר"א ז"ל על עצמו מאד שלא טלטל בעירוב. ואפי' בחצרו ובתוך ביתו לא נשא כלום בכיסי מלבושיו, והחמיר אפי' על נשיאת תכשיטין לנשים אף בתוך ביתם וחצרם.⁹ ואכן גאוני ישראל לבית בריסק זצ"ל החמירו על עצמם כדעת הרמב"ם שרחוב ברוחב ט"ז אמה הוא רשה"ר דאורייתא לכל דבר, ולכן החמירו גם שלא לישא תכשיטין ואפילו לא לצאת עם טלית קטן ברחוב.¹⁰

העירעור הראשון והתקיף נגד מנהג עתיק זה של ישראל המטלטלים בעירוב, יצא מקולמוס תלמיד תלמידו (הגר"ח מוואלאזין זצוק"ל) ה"ה הגאון הגדול רבי יעקב ברוכין אב"ד קארלין ה"ה בעמח"ס "משכנות יעקב", בצעירותו בעת היותו עדיין אב"ד האראדק, שכתב ד"לא ישר בעיני מאד המנהג הלזה... דלאו שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת".

בקונטרס תשובתו הרמה ששלחה לבראד,¹⁰ ערך המשכנ"י מערכה גדולה נגד נר"כ השו"ע רבותינו הט"ז והמג"א, בו הלך ומנה מנין הראשונים, שלדעתו הגדולה הם רוב מנין ובנין, הסוברים דרחובות הרחבים ט"ז אמה, אף אם אין ס' רבוא עוברים בהן, הוי "רשות הרבים" שאינם ניתרים בצורת הפתח אלא רק בדלתות.¹¹

למולו נעמד כחומה בצורה הגאון הגדול רשכבה"ג רבי אפרים זלמן מרגליות זצוק"ל אב"ד בראד (בעמח"ס "מטה אפרים"), לחזק ולקיים פסק השו"ע ונר"כ, ולהגן על מנהגן של ישראל קדושים, והשיב בארוכה (בתשובתו "בית אפרים" או"ח סי' כ"ו) להגאון משכנ"י, ש"אין כח ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתיוסד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מבני בניהם ומימיהם אנו שותים, וכל מה שטרחתי, לא טרחתי אלא בשביל וידי החכם השלם החריף ובקי בחדרי תורה מו' יעקב נ"י מק"ק האראדק, הנה זה בא קונטרסו והאריך למעניתו וקרא ערעור על מה שכתב הט"ז והמג"א

⁹ "שערי רחמים" (מנהגי הגר"א) הל' שבת אות צ"ג, וז"ל: "שלא לישא בשבת כלל אפי' במקום שיש עירוב. אפי' בחצר ובבית לא ישא כי אם בידו. וכן אשה אם יודעין בה שתקבל הדברים, מצוה לומר לה שכל התכשיטין אסורים אפי' בחצר ובבית".

¹⁰ דלגבי יציאה בט"ק לרה"ר דאורייתא אין סומכין על מה דסמכין לגבי ברכת ציצית דתכלת אינו מעכב.

¹¹ שהדפיסו אח"כ בספרו שו"ת משכנות יעקב (בסי' ק"כ-קכ"ב) וכתב שם בריש תשובתו: "שאלה זו ותשובתי שלחתי לק"ק בראדי, ליד כבוד הרב הגאון המפורסם נר ישראל וכו' מוהר"ר אפרים זלמן נר"ו".

¹¹ שו"ע או"ח סי' שס"ד סעיף ב'.

שיש לסמוך וכו'. ולכבו לא כן ידמה, וערך מערכת הפוסקים החולקים. ולזאת הוכרחתי להיות מונה והולך גדולי עולם הסוכרים כן. וגם אשר חשב ידידי החריף הנ"ל לחזי לאצטרופי איזה גדולים לדעת האוסרים, טעני כמנינא, ולכבודו אמרתי לכוא קצת על סדר קונטרס וכו'. - בהמשך דבריו מעיר שמלבד זאת - עי' כאורים ותומים בקו' התפוסות, שאין להעמיד יסוד על מה שנראה לעינינו כי אלו הפוסקים הם רבים וכו', כי מי יודע כמה חולקים וכמה מהפוסקים אשר המה עודם בכתובים כו', וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעת המחבר והרמ"א¹².

אך בוואלאזין בתקופה זו עדיין לא נקבלה ונקיימה הכרעה זו, והיינו דהגר"א עצמו חלק, כידוע, גם בהלכה למעשה על הכרעות פוסקי גאוני קמאי קשישאי, ו"המקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות"¹³ וכדחזינן בביאוריו.¹⁴

אף שדרכו בקודש זו של הגר"א היתה לזרה בימיו, שיוכל יהי' מי שלא יהי', לחלוק על הכרעות בעלי השו"ע, עכ"ז על הגר"א עצמו לא יתכן לתמוה, כי סוף סוף "לא קם כמוהו מימות הקדמונים"¹⁵, "ומימות רבינו (הרמב"ם) לא עמד כמותו לב מכהיל כשני תלמודים וככל תורה שבע"פ וסדורה ושגורה כפיו"¹⁶.

¹² באור"ח סימן שני' סעי' ג' דבזה"ז ליח לן רשות הרבים, וכן בעוד כמה דוכתי. ובדרכי משה סימן שס"ד ס"ק א' בשם מהר"ם מרוטנבורג.

¹³ לשון החזו"א בקובץ אגרותיו (ח"א עמ' נח-נט) "הגר"א... נחשב כאחד מן הראשונים, ולכן חולק עליהם בכמה מקומות בתוקף עוז... לא יתכן לתמוה עליו למה יחלוק על השו"ע, והלא מקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות".

¹⁴ ועי' מה שכתבו בני הגר"א ז"ל בהקדמתם לביאורי הגר"א על אור"ח ח"ל: "וכן הבטיח לי שיעשה פסקי הלכות מארבעה טורים בדעה מכרעת לכתוב רק דעה אחת הישרה בעיני חכמתו בראיות חזקות ועצומות שאין להשיב. ביקשתיו כמה שנים לפני פטירתו, והשיב לי פעם אחד, אין לי רשות מן השמים" עכ"ל. ולעומת זאת על השו"ע של מרן הבי" כתב החיד"א (בשה"ג ערך בי"י) שקיבל בקבלה אשר "הסכימו מן השמים ותנתן דת ע"י מרן הקדוש". וכבר הרמ"א ז"ל בתשובותיו כתב אל הבית יוסף "חלילה להמרות דברי מעלת כבוד תורתו דמר, וכל החולק עליו כחולק על השכינה".

¹⁵ הגה"ק מוהרא"ל צינץ מפלאצק זצוק"ל בשו"ת משיבת נפש סי' ט"ז.

¹⁶ הגה"ק מהר"א מקאמארא ז"ע בסוף הקדמתו לפירושו מעשה אורג ופני זקן על סדר טהרות. ועי' בס' רוח אליהו עמ' פ"ה, שע"ד השאלה "אילו הגר"א הי' חי בתקופת האמוראים, האם הי' נחשב לאמורא", השיב הגר"ח מוואלאזין "חס ושלום, אולי כהר"ף והרמב"ם". ולפי נוסח אחר "אולי כהרמב"ן והרשב"א".

ואעפ"י שדרך מיוחדת זו היתה בסמכותו של הגר"א בלבד, אך נראה שהגר"א עצמו לא סבר כן, אלא שברוב ענותנותו סבר שזהו המהלך הישר והנכון בכלליות¹⁷ דרכי ההוראה, כפי שהעיד גדול תלמידיו הגר"ח מוואלאזין זצוק"ל, וז"ל: "הוזהרתי בזה מפי מורי קדוש ישראל רבינו הגדול הגאון החסיד מוהר"א נ"ע מוואלנא, שלא לישא פנים בהוראה"¹⁸ אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע¹⁹.

עד שבאו תלמידי תלמידי-תלמידיו והמשיכו בדרך זו שלא לישא פנים אף להגר"א²⁰ ופשוט. מאידך, היו מרבני ליטא שאמנם המשיכו

¹⁷ כדרכו בנגלותיה של תורה, כך גם בנסתרותיה הגר"א לא נשא פנים אף להאריז"ל. ואל יעלה על הדעת אפי' איזה הרהור חלילה ביחס של הגר"א ז"ל להאריז"ל, כמו שכתב תלמידו הגר"ח מוואלאזין (בהקדמתו לספרא דצניעותא) וז"ל, "לקחה אזני דבת רבים... להטיל מום בקדשי שמים... כאמרם שהרב הקדוש די רוח אלקין קדישין ביה, האריז"ל, לא הו' נחשב בעיניו ח"ו... עיני ראו יקר תפארת קדושת האריז"ל בעיני רבינו הגדול נ"ע, כי מידי דברי עמו אודותיו, אירתע כולא גופי", וז"ל, "מה נאמר ונדבר מקדוש ה' איש אלקים קדוש ונורא כמוהו...". אלא, דמה שהאמינו שאר המקובלים, ובפרט אצל תלמידי הבעש"ט, שכל קבלת האריז"ל כולה, היא תורה מן השמים מפי אליהו, זאת לא הו' מקובל אצל הגר"א ז"ל, וכדכתב בעל התניא ז"ל (באגרת קדוש - ליד) וז"ל, "יודוע לנו בבירור גמור, שהגאון החסיד נ"י אינו מאמין בקבלת האריז"ל, כבללה, שהיא כולה מפי אליהו ז"ל, רק מעט מזעיר מפי אליהו, והשאר מחכמתו הגדולה, ואין חיוב להאמין בה... ולו משפט הבחירה לבחור לו הטוב והישר מכל כתבי קודש הקדשים האריז"ל...". הרי דאע"ג דהגר"א אירתע כולא גופי' מקדוש איש אלקים קדוש ונורא האריז"ל, עכ"ז לא נשא פנים מלחלוק עליו בפירושי תורת הנסתר, כמו על שאר גדולי האחרונים, כולל בעלי השו"ע (בדרך אגב, יש לציין שהגאון בעל אג"מ ז"ל פסע בזה בעקבות הגר"א ז"ל, כי בתשובותיו (או"ח ח"ד סי' ג') כתב וז"ל, "האריז"ל ופע"ח אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאין לחלוק עליו, אף בדברי הקבלה", ודברים כאלו קשים להולמם, ובפרט בקהל חסידים).

¹⁸ בתשובותיו חוט המשולש (סו"ס ט) מודפס כאן תיבת וכו' בהשמטת חמשת המלים שלאחריה.

¹⁹ עליות אליהו עמו' 56. ועי' מש"כ הגר"ר צבי הירש פארבר ז"ל בספר רי"ז מסלאנט ז"ל, "וקיבלתי בשם הגאון העצום רי"ד הלוי מבריסק זצ"ל, כי ניתן להגר"ח [מוואלאזין] זי"ע רשות מרבו, שלא לישא פנים בהלכה עד הרא"ש ז"ל, (ולא עד בכלל)". ועיי' בספר "רוח חיים" להגר"ח מוואלאזין בפ"א דאבות משנה ר' ז"ל: זהו ששנינו "יהי ביתך בית ועד לחכמים והו' מתאבק' בעפר רגליהם", מלשון ויאבק איש עמו, שהוא ענין התאבקות מלחמה, וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ, ונשמתם בשמי מרומים, המחברים המפורסמים וספריהם אתנו, הנה ע"י הספרים אשר בביתנו, ביתנו הוא בית ועד לחכמים, והוזהרנו וגם ניתן לנו הרשות להיאבק וללחום בדברים, ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת, עכ"ל.

²⁰ עי' בשו"ת אהל משה לרבי אליעזר משה, הגדול מפינסק, נדפס באור התורה

בדרך זו בכלליות, אך על הגר"א אם מישהו הקשה עליו והניח את דבריו בצ"ע, התרעמו על כך.²¹

כאמור, אעפ"י שהוראה תקיפה זו נאמרה מפי הגר"א לבחיר תלמידיו, אבל מכאן ועד להתפשטות הוראה זו שתשמש כהנהגה קבועה גם בין תלמידי תלמידיו ולדורות, שלא לישא פנים בהוראה לבעלי השו"ע, זאת אין דעת העולם סובלתו.²² כי הרי הגר"ח מוואלאזין עצמו כבר העיד, שאף שהחזיר כן מפי מורו ורבו "אעפ"כ מעודי זחלתי ואירא לקבוע הלכה עפ"י דעתי העניה והחלושה".²³

אך עכ"ז תלמידו המשכנ"י, לא נשא פנים והמשיך לצעוד בדרך המופלאה הלזו,²⁴ וכדחזינן בהרבה מתשובותיו שאינו משועבד להכרעות השו"ע, ופסק דלא כוותי.²⁵

פרק ט"ז אות יב, וראה בהערה הבאה.

²¹ ז"ל הגדול מפינסק (שם), "זהנה קנאת אליהו אכלתהו, על כי באתי בצ"ע על דברי קדשו של הגר"א ז"ל, ודרך בזה בדרך הרבה מרבני ליטא שיחיו. אנכי לא כן עמדי ולא אחשוב היות נוחה בזה דעתו של אותו צדיק, אשר האיר עיני העם לחפש בחורין וסדקין אחר כל הראשונים ז"ל, ולא לשאת פנים נגד האמת לפי ראות העין... והבאים אחר הגר"א ז"ל כבעל חיי אדם שידע עוצם קדושת רבינו ז"ל, וגדול תלמידו בעל משכנות וקהל יעקב ז"ל, וכן שמעתי בשם הגר"ח מוואלאזין... והמאמינים בזה לא תלמידיו הם, כי לא למדו דרכו רק דרך מנגדו אשר יעקשו הישרה למען כבוד גדוליהם, והוא כבוד המדומה". ועי"ע משי"כ בעל "חיי אדם" (בהקדמתו לבינת אדם הנספח לספרו חכמת אדם) וז"ל, "זהנה דברי מחותני גאון ישראל וקדושו אשר מימיו אנו שותים המקובל האלקי החסיד המפורסם מוהר"ד אליהו חסיד דקהלתינו, לא הבאתי כלל דבריו כמעט, רק איוו גרגרים, כי שמעתי דיבת רבים המתרעמים עלי על שבאיוו מקומות בחיבורי חיי אדם השגתי עליו, ובלתי ספק שאנשים האלה אינם בקיאים בלימוד הפוסקים... ובודאי זה הוא נחת רוח להגאון יותר ממי שיאמר שפיר קאמר, ותתידין ליתן הדין על שמונעים נ"ר מהגאון, עכ"ל".

²² כפי שסיפר הגרי"ד סאלאווייציק ז"ל ראש ישיבת בריסק ירושלים משמיה דאביו הגרי"ז גאב"ד בריסק זצ"ל, שג' היו שחלקו על השו"ע. הא' היה הגר"א ז"ל, איהם האט מען פארשטאנען. הב' היה הגר"ח מוואלאזין, און איהם האט מען גערולט. הג' היה המשכנות יעקב, און איהם האט מען ניט מוחל געווען".

²³ בתשובתו חוט המשולש סי' ט' להגאון ר' חיים צבי ברלין בעל עצי אלמוגים אב"ד אה"ו.

²⁴ ראה לעיל עדות הגדול מפינסק.

²⁵ ראה מה שכתב הגאון רבי שלמה קלוגער בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא תנינא בהשמטת לסימן מד) "ואל ישגיח בספר משכנות יעקב, כי כל ספר זה אינו נוח לי, כי הרב הנ"ל בחר לו דרך להכריע בין הראשונים ולהכניס ראשו ביניהם, ולא כן דרך הישר ודרך חכמי זמנינו ומאשר היו לפנינו, כי חלילה להכניס עצמנו בין

עצם גישה רגישה זו שדרך בה המשכנ"י, היא יסוד ושורש המחלוקת שעליה יצא הבית אפרים ללחום מלחמתה של תורה, כי בתקופתם כבר היו רבותינו בעלי השו"ע ונו"כ בבחינת "חתימת התלמוד", וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעתם.²⁶

כאשר מתבוננים בתשובות הני תרי גדולי עולם, מלבד ההבדל הבולט ב"דרך הלימוד" שבין חכמי בראד בגליציא שבפולין ובין וואלאזין שבליטא, הרי יש להבחין גם בהבדל היסודי שביניהם ב"דרכי ההוראה", המכריעים דעת תורה והלכה עפ"י כללים השונים זה מזה, עד כי מבין תשובותיהם נראה כי מדברים המה בשפה שונה, מבלי מענה זה לזה על חלק מטענותיהם השורשיים בעיקרי המשא ומתן שבתשובותיהם.

עד כדי כך, שבהגיע תשובת הבי"א סברו בוואלאזין שהמשכנ"י הוא זה שניצח,²⁷ ובבראד ה"י פשוט שלהלכה הצדק עם הגאון ב"א.

ולהבנת הדברים, גם מבלי להכנס לתוך גוב האריות בעצם השקו"ט ההלכתי שביניהם, חזינן דהמשכנ"י בקונטרסו סופר ומונה ראשונים

הראשונים, רק בדבר חדש אשר לא דיברו הראשונים, בזה הרשות נתונה לתלמידים כחכמי זמנינו לומר דעתם. ועי"ע בחזון איש (זבחים סי' כ') [השני] אות י"ב בדי"ה בהא דכתבנו) "ראיתי במשכנ"י שכתב לפרש... אכתי אין זו סברא כלל... סוף דבר אין לנו לנטות מדברי הראשונים אפ"י במקום הקשה לנו, וכ"ש במקום שדבריהם מבוררים וברורים, ודרך הנוטה אינה מבוררת כלל".

²⁶ עי' שו"ת פני ח"ב סי' נ"א להגאון בעל מג"ש וז"ל: לפי מנהג בני מדינתנו יצ"ו בדבר המודפס בשו"ע, אין לשנות ח"ו שום דבר וכתורת משה, ואפילו בדברים המוכרחים מחוייבין אנו לעייל פילא בקופא ועירא דמחטא. ובשו"ת צ"צ (הראשון) סס"ט, ובשו"ת חתנו הגאון בעל עבוהיג סמ"ח שכ' דכל הפורש ממנו כפורש מן החיים. ובשו"ת שער אפרים סי' קי"ג. ובשו"ת חר"י בהשמטות. ובקיצור תקפו כהן סי' קכ"ג וקכ"ד וז"ל, קיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות בכל האמור במטבע הקצר השו"ע והרמ"א ז"ל, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' עליהם השכיל ורוח ה' נוססה בם להיות לשונם מכוון להלכה וחפץ ה' בידם הצליח, עיי"ש.

²⁷ בעת הרצאת שיעורו בהל' שבת (אייר תשכ"ג), סיפר הרי"ד סאלאווייטשיק ז"ל מבאסטאן, שבעת חילופי המכתבים, הגם שהגאון ר' אפרים זלמן מרגליות ה"י בעה"ב ולא תפס משרת רבנות, ה"י נודע ומפורסם כפוסק הדור בגאליציא בתקופה ההיא, ואילו הגאון ר' יעקלע קארלינער ה"י נודע ומפורסם כפוסק הליטאי בחיי מורו ורבו הגרי"ח מוואלאזין, וכל יהודי ב' העיירות מתעוררים וסקרנים לדעת, מי ינצח את מי, במלחמתה של תורה. וכל תלמידי ישיבת וואלאזין היו מצפים לבוא הדואר עם המכתב החדש מבראד, בכדי לעיין בו מי ניצח. עד כדי כך שאפילו זוגתו של הגרי"ח נ"ע יצאה מבית המרקחת וביקשה שיודיענה בעלה מי נצח את מי. ולאחר שקרא את המכתב (תשובת הבי"א) חזר לאשתו ואמר, דער גאליציאנער האט פארלוירן !!! ועי"ע בהקדמת המו"ל לשו"ת משכנ"י להוצאתו השניה, ובהקדמת ספר "קן אורח" אחי המשכנ"י.

מגדולי אשכנז וספרד, שלדעתו, יחד מהווים "רוב" להכרעת ההלכה דלא בעינן ברחובות ס"ר בוקעין בו להיחשב רה"ר. המשכנ"י מעלה טענות ותמיהות על המג"א והט"ז הנוקטים דשיטת המחבר כדעת המקילים. כמו כן הוא מוסיף עוד ראיות מדיליה לחזק את דעת המחמירים, ומכל אלו קורא תגר על המנהג הישן שלא ישר בעיניו ולא שפיר עבדי.

מאידך, הבית אפרים בתשובתו חזרה, לאחר שמפלפל ביסודותיו של המשכנ"י בדעת הראשונים, כותב וז"ל: "כבר הרימותי ידי והראיתי פוסקים אלו (המצריכים ס"ר) כי הם הרבים. וגם כי אנן בתר חכמי אשכנז וצרפת גירון, שאנו מבני בניהם ותלמידי תלמידיהם, וכל מנהגינו על פיהם ונוהגים כדבריהם כמקום שהם חולקים על גדולי ספרד, אף היכא דליכא רובא, וכ"ש כזה דרובא דאיתא קמן קיומו בשיטת רש"י, כאשר הוצאתי במספר צבאם. ואשר חשב ידדי כי הסוכרים דלא בעינן ס"ר המה הרבים, נהפוך הוא. ואם מעט ואוסופה כהנה מגדולי האחרונים (ביניהם מונה את רבותינו הב"ח, מהריט"ץ, מהרי"ט, שו"ת פ"י בשם אביו של הש"ך, פנ"י, כנסת יחזקאל), וכבר כתבתי לעיל, שכן הסכמת בעלי השו"ע ומפרשיהם ז"ל ורוב מנין גדולי הראשונים.

כל זאת לענין ה"מנין", ובנוגע למעשה - חוזר הבית אפרים לקיים ולחזק את ה"מנהג הפשוט" - "אחרי שכתרומת הדשן (סי' ע"ג) הביא דברי המרדכי בשם ר"י וכתב דמהר"ם (מרוטנבורג) הוסיף אפ"י אין דלתות נעולות, וכתב דהכי נהוג עלמא היתר פשוט - ופסקינן דינים אפומיה (בשו"ע סי' שנ"ז וסי' שס"ה), ודאי שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

על זה מתגונן המשכנ"י ומשיב להבית אפרים וז"ל: "והרבה מעכ"ת להשיב על הדברים האלה, בקול רעם ותרועה, כאילו ח"ו כתבתי לסתור דעת כל הפוסקים... אמרתי אני בלבי יהלמני צדיק חסד... אך מאד נפלאתי על ככה, מאי טעם לא מהפך מר בזכותי, וחלילה לי להפוך דברי אלקים חיים, אבל הדברים נכונים למבין וישרים למוצאי דעת, אין בהם נפתל ועקש", וברוב גודל חריפותו מוסיף וחוזר לעקור הרים ולטוחנן בסברותיו.

ברם על המנהג הפשוט שהוכיח הבית אפרים מהני גאוני תקיפאי קשישאי, דהכי נהוג עלמא היתר פשוט, ודפסקינן דינים אפומיה, שהם יסודות מוצקים בדרכי ההוראה הנהוגים בגאליציא שבפולין, ברוסיה ובכל מדינות אוסטריי-הונגאריי הגדולה, על כך המשכנ"י לא התייחס בתשובתו השניה.

לעומת זאת חזינו, שהבית אפרים לא טרח, אפילו, להשיב על ראיותיו "העצמיות" של המשכנ"י נגד שיטת רש"י המקובלת, וכך כותב לו הבית אפרים, "והנה החכם ג"י הביא עוד ראיות, וכולם אין בהם כדי הכרע כלל, והחכם עיניו בראשו, כי לכולהו אית להו פירבא, ולולו כו' יאריך הזמן, הייתי מפרש אותם". וע"ז התלונן המשכנ"י בתשובתו השנייה, "הוד מעלתו העלים עינו הבדולח מלהשיב לי עליהן אף בקיצור, מה עוול מצא בהן שכתב שאין כדאי לטפל בהן".

בו בזמן שעל ראיותיו של הבית אפרים מגדולי האחרונים דסברי כדעת רש"י (הב"ח, מהריט"ץ, מהריט"ט, שו"ת פ"י בשם אבי הש"ך, פנ"י, כנסת יחזקאל), עליהם משיב המשכנ"י, "אין להאריך עוד ולפלפל בדברי אחרוני זמנינו, יהיה דעתם איך שיהיו, אין הכרעתם מברעת להקל, כיון שלא פלפלו כלל בעיקר הדין ומקור מחצבתו".

והנה אף שחביבין היו להגאון בית אפרים סברותיו העמוקות של הגאון משכנ"י, כפי שכתב לו "חדאי נפשאי בפלפולו, וישר חילו", אך מכאן ועד לענין הכרעת הדין להוראה מעשית, לא ראה בהם הבית אפרים שום תכלית.

קול נהמת אריות אלו, היוצאים מקולות מים רבים אדירים משברי ים התלמוד, מציגים בפנינו תמונה ברורה של שני עולמות שונים, כללי ודרכי הוראה שונים, שבין וואלאזין לשאר עלמא, אשר משם נפרדו והיו לשני ראשים, מאז ועד עצם היום הזה. מחד גיסא אזהרת הגר"א "שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רכותינו בעלי השו"ע" - מעשה רב (הגר"א) שהחמיר לעצמו ולא טלטל בעירוב - תלמיד-תלמידו המשכנ"י "לא ישר בעינו מאד המנהג הלזה... דלאו שפיר עבדי וחוששנו להם מחטאת". ומאידך גיסא עמידתו האיתנה של הב"א המחזק ומקיים את "הסכמת בעלי השו"ע ומפרשיהם ובפרט אחרי שבתרומת הדשן הביא... דהכי נהוג עלמא היתר פשוט ופסקינן דינים אפומיה, ודאי שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

למעשה, ה"חוששני לחטאת" של המשכנ"י כלל לא הפריע לתקן צוה"פ ברוב העיירות שבעולם, כולל במבצרי ליטא המפורסמות כמו ווילנא, וואלאזין, בריסק, ואפילו בקארלין²⁸. אך למרות כן, עדיין היו

²⁸ מקום רבנותו של המשכנ"י, כפי שראינו בכת"י שטר-התמנות חדשה להרבני הי"י משה ב"ר זאב ווילק שישמש כמשגיח לפקח על העירוב דק"ק קארלין, לאחר שהשגחה עד כה היתה בעצלתיים, ובאו על החתום ביום ד' ט"ו בסליו תרנ"ו

איזה גדולי ישראל בדורות האחרונים שהמשיכו לפסוע בעקבות ה"חוששני לחטאת" הנ"ל. אלא מאי מדוע לא נתקבל חשש חמור כזה בתפוצות ישראל כ"ספק דאורייתא"? הסיבה היא, ש"אם באנו לעבב, לא לבד שלא יצייתו, אלא נראה כמשתגעים!"²⁹

וואלאזין³⁰ - מתנגדי העירוב רובא דעלמא, ובפרט החסידים - חסידי העירוב

הרי דלפנינו "פרשת דרכים", דרך א': "שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע". דרך ב': "שאיך לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

פרשת דרכים זו, מפולשת מקצה אל הקצה. כי בעוד שדרך א' הובילה ל"חשש חטאת" ובגללה "לא שפיר עבדי" אלו המתקנים צוה"פ להתיר הטלטול בכל העיירות וכו', הרי שדרך ב' הובילה לכיוון הפוכה לגמרי. דמכיון ש"איך לערער ולהרהר אחר המנהג כלל", אזי לא זו בלבד שאין שום ריעותא בתיקון צוה"פ, אלא "שראו ונכון לכל קהל עם ישראל בכל מקומות מושבותיהם לתקן צוה"פ כדי שלא יכשלו בהוצאה מרשות לרשות ביום השבת קודש... - כלשון מרן החת"ס, וטעמו - שאי אפשר בשום אופן לקהל ישראל לשמור... בכל יום השבת מבלי להוציא מפתח ביתו החוצה".³¹

גם הגה"ק בעל ייטב לב אב"ד סיגוט חשש ממכשלת הוצאה ב"שוגג", וכותב³² "ואני בעניי בשרתי צדק בקהל רב, בשבת שובה בין כסא

עשרים ושתיים בעלי בתים, ומתחתייהם חתימת המרא דאתרא הגאון הגדול שר התורה מוהר"ר דוד פרידמאן זצ"ל אב"ד דק"ק קארלין.

²⁹ ערוך השולחן או"ח סי' שמ"ח סעי' י"ח.

³⁰ ראוי לציין, שלא כל תלמידי הגר"ח מוואלאזין ערערו על מנהג תיקון עירובין כמשכנני "דלא שפיר עבדי", וכגון הגאון הגדול רבי יוסף מסלוצק ז"ל שפסק בתשובתו (סי' י"א) "שלא למחות ביד הנהגים היתר ולטמוך על הפוסקים דהאידנא ליכא רה"ר משום דליכא ס"ר בכל יום ולא הוי דומיא דדגלי מדבר... וסוגיא דעלמא אזיל כותיהו", ועי' בקונטרס "תיקון שבת" משי"כ הגאון רבי תיים ברלין בן הנצי"ב מוואלאזין, להרב דק"ק אדעס "נתתי שמחה בלבי על אשר שמו לבם לעסוק בתקון גדול בעירם לעשות עירוב" והזכיר שם שהעיר אדעס "גודעה לרבתי עם ויוכל להיות ששים רבוא בוקעין בה".

³¹ שו"ת חתם סופר או"ח סי' צ"ט.

³² ייטב לב פ' וישלח, ודבריו בשלימותם מודפסים בסוף הקונטרס. ועיי' להלן ³⁴.

לעשור, לעורר לבב אנשי העיר לתקן עירובי חצירות, להציל העם ממכשלה היוצאת מתחת ידם, באיסור הוצאה בשבת, בשוגג".

ואכן רוב גדולי ומאורי ישראל, אשר הלכו בדרך-המלך הלזו,³³ השתדלו ועודדו חירזו ע"ד תיקון עירובין בכל עיירות ישראל די בכל אתר ואתר. ועד כדי כך, שאפילו אם לצורך תיקונו היו צריכים להשתמש בכמה "קולות",³⁴ החמירו להקל.

משנה תוקף הי' לענין תיקון עירובין אצל רבותינו תלמידי תלמידיו של הבעש"ט הק' זי"ע³⁵. כי מלבד תיקונו להצלת רבים משגת

³³ ראוי להעתיק כאן משי"כ - לענין דרך המלך הלזו הגה"ק מוהרא"י פריינד אבדי"ק נאסויד זצ"ל בתשובתו (הנדפס בס' מקוה ישראל סי' נ"א) וז"ל, "וכן אנחנו רואים אצל רבותינו האחרונים, שנתפשטה הוראתם במדינתנו... שאינם חולקים על השו"ע בשום פעם, כמו שאנו רואים לפעמים אצל רבנו ליטא... אשר דרכו הוראתם לא נתקבלה אצל רבותינו ז"ל, מחמת כי הם הרהיבו בנפשם וכו', כי נתפשטה הוראה ברוב ישראל כהשו"ע... והא לך לשון קדשו של רבינו הבר"י חיים ז"ל בחיור"ד סי' מ"ה... אין לזוז מפסק השו"ע מחמת איזה קושיא, כי ידוע לנו גודל שפלות דורות האחרונים, ולפלפל נגד הרמ"א הוא למותר, ואפי' יבוא אליהו אין שומעין לו נגד המנהג", עכ"ל אבדי"ק נאסויד זצ"ל.

³⁴ שו"ת חידושי הרי"ם סי' ד' וז"ל "ע"ד הטלטול בעירנו... איני יודע למה רז"מ מחפש אחר חומרות, בדבר שהעיר מהרי"ט שנהגו היתר ע"פ זקנים ואחריו כנסה"ג תלמידו והגאון החסיד דבר שמואל ושיב"ח הרבה המתירין, כי באמת הוא להרים מכשול, וחכם צבי מחזיק את הרב דבר שמואל לחסיד והי' חבירו של הגידולי תרומה... לפעני"ד אין להחמיר רק כשאפשר לתקן בניקל". (עי' לקמן דברי הגה"ק בעל חידושי הרי"ם בנספח לקט מילי דחסידותא על רום מעלת ענין העירוב). וז"ל שו"ת מהרי"א הלוי ח"ב סי' ק"ח, "עלינו לחפש בחורין ובסדיקין אחרי פתח היתר, כדי שונצל מחילול שבת חז"י".

וז"ל שו"ת נפש חיה א"ח סוסי"י כ"ה, "ולדינא בעיר שרבו המתפרצים... צריכין אנחנו לגבב כל הקולות שאפשר להקל. ובחתי"ס בסי' פ"ט הביא שבעירו פרעשבורג הי' שם פרצ' במקום א' בהעיר באופן שאוסרת ע"פ דין, ולא אמר מידי, לאשר הדור פרוץ במילואו והי' קשה לפניו לתקן. ואם זה אמר החתם סופר בעיר פרעשבורג ובימים הראשונים אשר היו טובים מאלה, מה נאמר אנחנו בימים האלה".

³⁵ הגה"ק בעל "ייטב לב" זי"ע הבטיח בצוואתו את העוה"ב שלו למי שיוציא מכח אל הפועל את העירוב בעירו שהתנגדו שם לכך (גדולת יהושע, נאסויד, א"ר"ק לב). כן ידוע שהגה"ק משינאווא זי"ע השתדל ועשה פעלים בעת ביקורו בכמה עיירות שעדיין לא נתקן בהם עירוב, עד שהבטיח למי שישתדל בממונו שיוכלו לשאת בעיר בשבת, עי"ז אשתו תוכל לישא (פרי בטן), עי' "דברי יחזקאל החדש" עמוד קמ"א ח"ל, "בעת שהי' בלימאנוב, במשך הזמן שהי' שם באו אצלו כמה אברכים להזכיר עצמם להפקד בורע של קיימא, וכשהי' מוכן כבר לנסוע, נתקבצו אליו ביחד והפעירו בו שיפעול ישועה עבורם. והתחיל לצווח, לא אוכל להבין, אם אין

מכשולי הוצאה החמורה, ראו בתיקון צורת הפתח הרחבת גבולי הקדושה לרה"ר מקום שליטת החיצונים³⁶ והשראת קדושה עליונה של רה"י שנעשה ע"י הלחי וקורה וזיכוי הפתח, המתקת הדינים (גבורה בגימ' רי"ו) בחסדים (חסד גימ' ע"ב), וקדושת מקום המוקף בעירו"ב עולה עד לרקיע,³⁷ ותיקוניו וסודותיו הנשגבים ידועים למארי הדזין³⁸.

עד היכן תיקון עירובין מגיעין ונשגבים, ידוע מאמר הבעש"ט הק'; שהיא א' מג' דברים שעליהם תצער ארץ.³⁹

עד כדי כך, שמרן הגה"ק בעל בני יששכר זי"ע הקפיד בעצמו לטלטל

עירוב בהעיר ווי אזוי קען מען טראגען. זאל מען מאכען אן עירוב וועט מען קעגען טראגען. וכמוכן קיימו דבריו, ואני עוד הכרתי כמה מאותם שהי' להם או ישועה על ידו. וכעין עובדא זו הי' גם כשהי' הגה"ק משינאווא זי"ע בעיר קאשו.

³⁶ וכך כותב מוהרח"ו בשעהמ"צ פ' בשלח דרוש ג' בשם האריז"ל, "ועל ידי כך יתבטל כח הדינין, ותתבטל אחיזת הקליפות, ויוכל האדם להכניס ולהוציא... בלי פחד מהקליפות".

³⁷ עי' פתחא זוטא בהקמתו בשם הגה"ק מהר"ל הורוויץ זצ"ל אבר"ק סטרי וסטאניסלאו בספרו פני ארי פ' ויצא.

³⁸ הקדמת תיקוני זהר וע"ש בכסא מלך דף ח'. ומוהרח"ו בתב בטעמי המצות פ' בשלח, ח"ל, "לכן פי' עירוב נעשה באופן שיכריע קו האמצעי לב' קוין דנויה הימיני והשמאלי שיערבו יחד בקו האמצעי שהוא יסוד המכריע ולהמתיק הגבורה מהחסד עי" קו האמצעי תפארת, ונעשים שם ע"ב רי"ו, והגבורה גימטריא רי"ו סוד אותיות עירו"ב, כי ע"ב רי"ו נתערבו יחד נמתקו זה בזה עי" קו האמצעי תפארת, לכן נקרא עירוב, להורות תערובת יחד שם. והנה סוד עירוב בזה הוא בג' אמצעיות חג"ת ושם הוא עירובי מבואות בי הם בתי גוואי, ומבואות לשון ביאה וכניסה, וכנגדם בג' תחתונים נה"י, עירובי חצירות בתי בראי והם ע"ב בנצח רי"ו בהוד, ונכללים ביסוד ונעשים עירוב ע"ד הנ"ל, גם זהו לשון עירובי חצירות עירובי מבואות כי עירוב הם אותיות ע"ב-רי"ו כנ"ל. ומוסיף שם "גם ראיתי [את האריז"ל] מוליך הטלית והספר מביתו לביהכ"נ, גם הי' מוליכו לבית התפילה של כנסת הגדולה ביום השבת, ולא הי' מקפיד [לברוק] אם הי' עירוב כהוגן או לא" עכ"ל. והיינו שהיה סומך על הממונים בעיה"ק צפת לברוק בקביעות, ואילו על החשש שמא נתקלקל לפתע ביום השבת עצמו, כנראה לא חשש (עי' בנימוקי או"ח סי' שצ"ד ס"א). ונראה שממעשה רב זה למד הגה"ק מוהרא"ש מסטראפקוב וצוק"ל מה שהעיר בספרו "דברי שלום" (בהגהתו על תוס' חיים שעל ספר חיי אדם), שטעות להחמיר שלא לטלטל מצד החשש שמא לפתע נתקלקל העירוב בשבת, כי המחמיר יותר ממה שהחמירו חז"ל הוא הדיוט.

³⁹ עה"פ "בועם" תצער ארץ (חבקוק ג יב) שהוא ר"ת ז'ביחה עירובין מ'קוה, שע"י ג' יסודות אלו תצער ותתייסד הארץ (בית אהרן בליקוטים, וראה בעש"ט עה"ת פ' יתרו אותיות יח-ט).

בעיר המתוקן בעירוב⁴⁰, כדי שלא יהי בכלל גדר "מי שאינו מודה בעירוב".⁴¹

נושאי דגל - מחנה אפרים

הגאון הגדול רשכבה"ג בעל בית אפרים זצוק"ל הי' נערץ מאד בעדת החסידים. הוא נהג להתפלל בנוסח ספרד.⁴² וידועים הסכמותיו הנלהבים על כמה וכמה ספרי חסידות.⁴³

⁴⁰ נימוקי או"ח להגה"ק בעל מנח"א ממונקאטש וי"ע סי' שצ"ד סס"ק א' ח"ל, "מקובל בידינו בשם קדוש זקוני בעל בני יששכר ז"ל (כשהי' בעירו או במקום שהוחזקו העירובין בטוב) ביציאתו לחוץ מביתו בש"ק, לקח לחוץ בגדו מפתח וכיוצא, כדי שישאווהו במקום העירוב, ולא יהי' בכלל מי שאינו מודה בעירוב, עכ"ל. ועי' שצ"יין לדברי התשב"ץ המובא בברכ"י דמי שלבו נקפו בזה, הדיעות גמורה היא או מינות נזרקה בו, וכן ציין לדברי האריז"ל המוזכר לעיל בהערה 6, ועי' בס' דברי מנחם מהגה"ק מסטראפקוב בהערה מהרב המו"ל לעמוד קמ"ה ח"ל, "בדידי הוה עובדא שבא כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל"ה לשב"ק לעיר בערעגסאז אשר אני הייתי ממונה שם על כשרות עירובין, ובש"ק בבוקר כשהלכו לתפילה לקח האדמו"ר הסיידור בידו והוליכו בעצמו, ואמר, שבעיר אשר איש ירא שמים ותיח ממונה על העירובין, אין מן הראוי להחמיר שלא להוציא, כדי שלא יהא ח"ו כאינו מודה בעירוב. וכמדומני שאמר זאת בשם זקנו הקדוש בעל בני יששכר". ובתשובת כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א כתב שכ"ק זקינו זצוק"ל קיבל זאת גם מרבו הגה"ק משינאווא וי"ע.

⁴¹ כעין גדר כמה דברים שעשו להוציא מלבן של הצדוקים, דהעירוב הוא א' מהדברים שהצדוקים לא הודו בו, ולתשומת לב, שהערעור על מנהגן של ישראל דלא שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת, נתערור בזמנו של ה"בני יששכר".

⁴² מתוך סידור האריז"ל, וגם בימים הנוראים. כליל ר"ה עמד בתפלת שמו"ע ד' שעות רצופין והורה שלא להמתין לו. הגרא"ז הי' תלמידו בנגלה של הגה"ק בעל "ברית כהונת עולם" (ספר מאורי גאליציא). ובספר "אגרות הפקידים והאמרכלים מאמשטרדאם" (חלק א עמו' 50) מובא לשון מכתבו של הגרא"ז מרגליות זצוק"ל משנת תקפ"ו בהיותו גובר ואמרכל כולל חסידים בארה"ק, שכתב אל הר' צבי הירש לעהרין פקיד ואמרכל צדקת רמבעה"י בהאג שהולאנר, ז"ל, "אשר שאל מכ"ת אם אמת השמועה כי בבית מדרשנו החזן מתפלל לפני התיבה כמנהג ספרד, הודו קודם ב"ש, וקדושת כתר ועוד ענינים כמנהג ספרד. כדבריו כן הוא, וכן יש פה כמה בתי מדרשים קבועים המתפללים בנוסח ספרד. והמינים והזדים [המשכילים] דמדינתנו בקשו לעקור מנהג הזה מארצנו והעמידו דבריהם בפני שרי הגוברני והלשינו קהל חסידים שבכל העיירות שבמדינה, וכי לא עזב ה' את חסידיו, הי' יגיעת הימ"ש לריק, ויצא כתב חירות שכל א' רשאי לסדר תפלתו כחפצו וכרצונו... וכי יקרה כה שבאקראי עובר א' על התיבה שרגילתו במנהג אשכנז, אין מוניחין אותו, ואשר הרחתי מבין כתלי כתבו כי הרב דשם (אב"ד אמשטרדם) הוא מתנגד, נפלאתי ע"ז, כי הוא מגזע ישישים ומה לו להכניס ראשו

במחלוקת הגדולה שבין המרפיסים דק"ק סלויטא והמרפיסים דק"ק ווילנא, תמכו הסלאוויטאים יתדותם על פסק הגרא"ז מרגליות, ואילו הווילנאים שסמכו על המשבנ"י השתדלו לקעקע את דבריו בלשונות קשים וזילזולים.⁴⁴

תא חזי כיצד מתייחס פוסק-הדור בדורו-דור-דעה מרן החת"ם זי"ע אל הגאון רשכבה"ג בעל בית אפרים זצוק"ל ביותרת הכבוד, בהכנעה ובידידות עצומה, ובתוארים מופלגים ביותר,⁴⁵ וביניהם: קדוש ישראל צדיקו של עולם, אורן של ישראל גולת אריאל, נר ישראל פאר הדור גאון אמתי, משרד עמקים קודר בהרים, כהרף עין כורא יש מאין כפלפולו ושנונו, לא נראה ככושם הזה, מחזה אל מחזה, מי זה ואיזה אשר ירפרף או יצפצף מול דברותיו המכובנים.⁴⁶ ובוא וראה כיצד ביטל עצמו אליו הגד"ק רשכבה"ג בעל "דברי חיים" מצאנו זי"ע וזלה"ק: "מי אנכי, אפי' להחמיר, נגד הארי החי הבית אפרים זל"ה".⁴⁶

לאור זאת, נפלא מהשגתנו להבין מדוע החסיד שבכהונה החפץ חיים זצוק"ל העתיק⁴⁷ במשנתו הברורה את דברי המשכנ"י,⁴⁸ מבלי לטרוח לראות את תשובות הב"א, עד שאפילו לא הזכירו כלל.⁴⁹

בסלע המחלוקת. ואם כ"ת יבין שיהי' דברי נשמעים, אכתוב לו דרך תוכחה". ובספרו "מטה אפרים" סי' תקפ"א סעי' נ"ז הזכיר אי לומר "הודו" בעריה להנהיגין לאומרו בע"ש, וכידוע מנהג אמירת "הודו" בע"ש הוא מיסודו של הבעש"ט זי"ע כמבואר בספדיק מאור עינים פ' בשלח, ובעט"צ על זוה"ק פ' תרומה.

⁴³ אור פני משה, אור החכמה, אורח לחיים, באר מים חיים, ברית אברם, ליקוטי מוהר"ן, נועם מגדים, צמח ה' לצבי. וכן כתב קונטרס דמעת אפרים - הספד על הרה"ק בעל מאור עינים, בו מביא מה ששמע מפי קדשו. ובספרו "מספד רב" כתב (ברף ח' טור ד') "זהארתי בזה בהספד הגאון החסיד האביד דק"ק בארדיטשוב".

⁴⁴ עי' קונטרס הסכמות לשיס ווילנא.

⁴⁵ "שלמא למר ידידות נפשנו הרב הגאון האמתי, נור ישראל ותפארתו, ע"ה פ"ה כקש"ת מו"ה זלמן מרגליות נ"י, מכתב קדשו הגיעני עם ספרו הקדוש" (ח"א אריח סי' מ"א). "הגאון האמיתי, נשיא אלקים, מבחר גבריני, מגדול עוז תפארתינו, נ"י ע"ה פ"ה כקש"ת בעה"מ ספרי בית אפרים, עוד ינוב בשיבה טובה. דברת קדשו מלהבת אש תורת ה' אמנת בפיו הגיעני... ושם נצטויתי מפי קדשו לשים עיוני וכו' (י"ד סי' ר"ט). "גאון עולם, תפארת ישראל, פאר הדור נור הזמן... מצלאין אנחנו לחיי רב רבנן (שם סי' ר"ד). קדוש ישראל, צדיקו של עולם, אורן של ישראל, גולת אריאל, נר ישראל, פאר הדור, גאון אמתי" (שם ר"ה). "זהרנא בי מפני שמצאתי להגאון בתשו' בית אפרים ה' יאריך ימיו" (ח"ב י"ד סי' ר"ט). ועי' בדרשות חת"ס בהספדו על הבית אפרים, שזה א' מבי' הפעמים שחזר מהוראתו במשך מ' שנה.

⁴⁶ שו"ת דברי חיים ח"ב י"ד סי' פ"ד. ועי' שם חו"מ סי' מ"ב.

⁴⁷ למען האמת, נחוץ להעתיק כאן דברי הגרא"ל הכהן אביד ראדין הנדפס בס'

המשנה ברורה מביא בביאורו⁵⁰ דעת הגאון בית מאיר לענין דראוי ל"בעל נפש" להחמיר על עצמו, אך לא הביא את פסקו שלמעשה "אסור להורות בזה שום איסור לאחרים"⁵¹ ולעיל בביאורו⁵² כתב ד"כל יריש בודאי"⁵³ יש להחמיר לעצמו, והסיבה דאין למחות

"מכתבי החפץ חיים" (בכרך ג' של "כל כתבי ח"ח השלם") בקונטרס קיצור קורות ימי חיי אביו החפץ חיים זצוק"ל, וז"ל, "...הציע לי אבי להשתתף במלאכתו בחיבור השו"ע... לישוב בביתו ולעסוק בהלכות שבת בעיון גדול, והוא יסמן לי סימני השו"ע שצריך אני ללמוד ולעיין ולברר, ולהעלות בכתב את אשר הגה רוחי, הן כפוי השו"ע והן כביאור הלכה...", קיבלתי עלי את העבודה הכבדה... ושלחתי אליו פרי משבותי בכמה וכמה סימנים... ואעיר בכאן את הקורא התורני, כי בשכיל שהכתבום לא יצאו תמיד מעט אחת, נמצא לפעמים סתירות שהרכ המחבר לא עמד עליהם. יעיין התורני במ"ב סי' שי"ח סי"ק י"ד שכחב 'אבל במוצ"ש מותר מיד' וכו', ובסי' שכ"ח סי"ג כתב 'ומה שנאסר למוצ"ש אסור אפ"י לחולה בעצמו' עיי"ש. וסיבת הדבר הוא, שבסי' שי"ח הוא מוסדו של מר אבא, והוא אחז בשיטת הרא"ה וכו', ובסי' שכ"ח הוא כתב ודי, ואנכי העתקתי להלכה שיטת הרשב"א שחולק על הרא"ה וכו' וכן העתיק בח"א, עכ"ל הגרא"ל הכהן בן החפץ חיים והמ"ב זצוק"ל. והמע"י בקונטרס הנ"ל יראה שתחילת הסיוע בקיבוץ ספרי האחרונים וכתובת המ"ב והביאור, הי' מכרך ג' ועד האחרון (עיי"ש עמוד 96). ומאדם גדול שמענו לאמר, "בוא וראה זהירות לשונו של הח"ח זצוק"ל, דבסוף הקדמתו לכרך ג' מזכיר פעולותיו בלשון 'יחיד', כמו 'נתעוררתי לבאר'; 'עשיתי' פתיחה; בכמה אבות מלאכות 'ליקטתי'. אך לבסוף שינה ללשון 'רבים' וכתב, גם 'קיבצוני' בו מספרי אחרונים, ודו"ק, ואילו בהקדמתו על חלק א', שכרך זה לגמרי 'מיסודו של מר אבא' וכולו יצא מעט אחת, שם בכלל לא נזכר בדבריו לשון 'רבים' אלא כולו בלשון 'יחיד', והבן.

⁴⁸ בביאור הלכה סי' שמי"ה, וכבר העיר כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א בתשובתו (הערה ב') על הפלא שהמ"ב לא הזכיר שרובם של דבריו הם מהמשכנ"י.

⁴⁹ בסי' תולדות שמואל ובשו"ת אבן ישראל (ארי"ח סי' ל"ז) כתבו שהמ"ב פשוט לא ראה את דברי הבי"א. והנה רבים תמיהים ושואלים, הרי תשובתו נדפסו בלבוש בשנת תקע"ח (בטרם נדפסו תשובות המשכנ"י) וכן בווארשא בשנת תרמ"א. מה עוד דהרי כל המו"מ של תשובות המשכנ"י הי' בינו ובין הבי"א בשתי תשובותיו (להמשכנ"י), וכיצד יתכן לומר שהמ"ב לא ראה את תשובות הבי"א. והאמת שצדקו התו"ש והאב"י, כי במ"ב סי' ר"ח סעי' ט' כתב בביאורו ד"ה אינו מכרך, וז"ל, "עיי' בשערי תשובה שכתב וכו' ולא ביאר טעמו [נוספר בית אפרים שלו אין בידו] עכ"ל.

⁵⁰ סי' שס"ד ס"ב בסוף בר"ה ואחר שעשה.

⁵¹ כיון דהמתירים סומכים על דעת המהר"ם מרוטנבורג המוכח בדרכי משה (סי' שתופס לחלוטין כדעת רש"י לעיקר במה דפשיטא לי' דבזה"ו לית לן רה"ר אלא כרמלית.

⁵² בביאורו סימן שמי"ה ד"ה וי"א (בסוף עמוד א').

⁵³ ראוי להעתיק פה דברי הגר"ש אויערבאך וצ"ל הנדפס בספר 'הליכות שלמה' (הלכות תפלין סי' ל"א באורחות הלכה הערה 95). וז"ל: 'מרגלא בפומי, שרק לאחר העסק והעיון היטב בשרשי ההלכה ובעומק הסוגיא, ראוי להחמיר אם

משום⁵⁴ ד"אין בנו כח למחות ביד הסומכין על דעה זו⁵⁵ דדעה זו ג"כ לא יחידאה היא... וכן צדדו כמה⁵⁶ אחרונים" דרק היכא דמתקיים גם התנאי של ס"ר בוקעין בו אזי הוי רה"ר.

למעשה גם ה"חוששני לחטאת" של המ"ב לא הפריע לתקן צוה"פ ברוב העיירות שבליטא, כולל בראדין.⁵⁷

מרגיש צורך ורצון לכך, כי הרי יש להתבונן, איך מותר לאדם להחמיר? הרי הוא מחויב לנהוג כמנהג הציבור וכפי עיקר ההלכה בשו"ע! אלא דכיון שהעמיק בסוגיא ודעתו נוטה להחמיר, עליו להחמיר מפני שכך נראית לו ההלכה לאחר העיון, ותבוא עליו ברכה. אבל הריבוי בחומרות שלא בדרך זו, מביא לידי כך שהטפל נעשה עיקר, ולא זו הדרך, ובפרט כשהדבר מקשה על אנשי הבית והסובבים. וכן ה"י משיב כשנשאל אם ראוי להחמיר שלא לסמוך על עירוב עירוני - אף שנעשה בהידור וכו', ובפרט הורע מאד בעיניו הדבר, שבעקבות כך נשותיהם העגלות וכו' לבדן, וכמה פעמים גער על כך... ואירע פעם שראה אב ובנו הולכים ברחוב ביום השבת, כשהאב נושא ספסל ובנו צועד לצדו ואינו נושא כלום, וכאב לבו על הדבר מאוד. ובהודמנות ראשונה דיבר על כך בסערת רוח בלימוד השיבה, האיך משום חומרה בהלכות עירוב מזלולים כל כך במצות כיבוד אב, החמורה שבחומרות. ובפרט שהרי מסתברא כהחזו"א (סי' קז ס"ק ה"ז) שדעתו נוטה דבזה"ז כמעט אין לנו רה"ר דאורייתא, ולענין זה יש לסמוך על כך.

⁵⁴ בסי' שמ"ה ס"ק כ"ג.

⁵⁵ שהאריך לבאר מנהג העולם במ"ב סי' שס"ד ס"ק ח' ח"ל, "ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן ע"י צורת הפתח, אף שרחובותיה רחבין הרבה, ומפולשין משער לשער, וגם פעמים רבות הולך דרך המלך תוך העיר, ומדינא הוי רה"ר גמור ע"ז וכדלעיל בסי' שמ"ה, ועל כרחק דסומכין על הייא שבסי' שמ"ה דר"ה לא הוי אא"כ ס"ר בוקעין בו, וזה אין מצוי [פמ"ג], אמנם באמת הרבה ראשונים חולקין על הייא הנ"ל וכו', וע"כ אף דאין למחות לאחרים הנהגין להקל ע"י צוה"פ, שכן נהגו מעולם ע"פ דעת הפוסקים המקילין בזה, מ"מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל ע"י צוה"פ לבד". ברם, כאמור לעיל בדבריו, דזה דוקא היכא דהרחובות מפולשין משער לשער, וכדביאר בסי' שמ"ה ס"ק כ' "פירוש, שהשערים מכוונים זה כנגד זה", וא"כ במקומינו פה בארא פארק הרי תנאי זה דרה"ר ליתא, וא"כ אף לשיטת המ"ב מותר לטלטל בשכונתינו המתוקנת בצוה"פ, אף לבעל נפש. מה גם לאחר ששכונת בארא פארק נמצאת בתוך תחום היקף ג' מחיצות העשויות בידי אדם. וכ"ש לדעת שו"ע הרב לשיטתו דלאחר תיקון צוה"פ כבר אינו דאורייתא (ע"י סי' שס"ד סעי' ד').

⁵⁶ הלא הם מגיני ארץ רבותינו המג"א והט"ז (כדציין בשעה"צ שם), שעליהם האריך להקשות ולהפריכם בטענותיו של המשכנ"י (מבלי להזכירו, ואף מבלי שראה מה שהשיב שהשיג עליו הבית אפרים להצדיק את רבותינו ג"כ השו"ע ומנהגם של ישראל קדושים).

⁵⁷ כעדותו של הגרא"ל הכהן אבדיק ראדין בן הח"ח זצוק"ל (בקונטרס "דוגמא מדרכי אבי" עמו ל"א או"ק י"ד), שאביו "היה משגיח מאד על העירובין בעיר,

ובעיה"ק ירושלים ת"ו רוב הציבור היראים והחרדים נוהג לטלטל גם כיום, שיש בה כיום למעלה מס"ר תושבים כ"י, וכמבואר בשו"ת אבן ישראל (או"ח סי' ל"ו) להראב"ד הגר"י פישער שליט"א שההיתר מבוסס עפ"י: א) דכל שהס"ר אינו ברחוב אחד, אלא בהצטרפות כל העיר אינו נחשב לר"ד.⁵⁸ ב) על פסקו של החזו"א⁵⁹ שנקט להלכה בכמה מדיני עירובין כהבית אפרים⁶⁰ נגד המשכנ"י. וכן נוהגים רוב תושבי עיר בני-ברק המחוברת ברציפות לשאר הערים במרכז א"י, שמספר תושביהם הכללי הוא בלע"ה למעלה מכפליים מיוצאי מצרים.

גלות אמריקא - ארץ לא זרועה

בשנת תרס"ו החל ההתעוררות הראשונה ע"ד תיקון עירובין ע"י הרב משערפס (פולין) שהשתייך לעדת החסידים, ה"ה הרב הגדול הגאון המפורסם מוהר"ר יהושע סיגעל ז"ל אשר חשף זרוע עוזו ויצא בכוחא דהיתרא להתיר הטלטול בש"ק בקצת חלק המזרחי דעיר ניו יארק (איסט-סייד). על סמך היקף הנהרות הנחשבים כמחיצה מג' צדדיה, ומצד ד' יש צורת הפתח ע"י מסילת הברזל הנמשכת בגובה העיר, אשר חוצה את העיר מדרום לצפון, והיא משמשת כמחיצת צד ד'.

אמנם הוא בעצמו כמעט לא הוציא שום דבר מעודו, בחששו לדעת הרבה פוסקים שגם בעירות לא גדולות שייכא דינא דר"ה אם הרחוב הוא ברחבו ט"ז אמה, ולפי דעה זו אינו מועיל עירוב בעלמא [רק בדלתות וכדומה], שהיא דעת המשכנ"י.

⁵⁸ ע"י להלן בהערה 81 שכן הוא דעת רבותינו הפוסקים, ודלא כהאג"מ.

⁵⁹ בס"י ק"ז ס"ק ה-ז. אך בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ"ח) השיג על החזו"א מפני ש"החזו"א כתב בעצמו שבמ"ב כתב שלא כדבריו, ודברי המ"ב היא שיטת כל ישראל בפשוטות. ודברי האג"מ אלו מופלאים, שהרי האג"מ עצמו חולק אין ספור פעמים בתשובותיו על המ"ב, כידוע.

⁶⁰ ראוי לציין פה קטע מתוך תשובת החזו"א זצוק"ל להגאון ר' אליעזר מנחם פלצינסקי ראש ישיבת בית ארי' בעיה"ק ירושלים, המודפסת בספרו "שלום יהודה" סי' ל"ג, ח"ל הזהב של החזו"א, ירצוני להעיר, דחובתנו ליזהר בלשונו בדברנו נגד רבותינו. וקשה ה"י לי לשון כ"ת שיחי', ששימש במלת "טעות" נגד הגאון מהרא"ז זצ"ל (הבית אפרים), ויש אפשרות לבאר הדברים בלשון נקיה ומכובדת, כראוי לדבר בפני רבותינו. ולא עוד, אלא שדורות הקודמים השתמשו בבקשת מחילה בעת שכתבו נגד החכם, מפני שכבוד רבם ה"י קבוע בלבבם, והיו מדברים ברתת ובויע. לא כן אצלנו, בקשת המחילה קובע את תקיפות הדעת שהשגתנו נכונה. ומאד מאד צריך התגברות בשעת השגה, שלא ליהנות ממה שאינו צריך ליהנות, רק מגילוי התורה. ואם חובת הלב אין בידינו, אבל בלשונו בידינו ליוהר"י, עכ"ל.

בספר "עירוב והוצאה" שי"ל ע"י הרב סיגל בשנת תרס"ז, מודפסים כמה תשובות שקיבל מגדולי הדור מאירופא שהסכימו עמו ליסודי היתר העירוב, וביניהם שתי תשו' מפוסק הדור הגאון המהרש"ם זצ"ל, שפסק בתחילה להתיר בשעת הדחק, ולאחר שקיבל פרטים נוספים פסק בתשובתו השניה היתר ברור שגם בעל נפש יכול לסמוך עליו. כמו כן קיבל הרב סיגל תשובה להתיר מהגאון הגדול מוהרא"ל הורוויץ אב"ד סטאניסלאוו בעל "הרי בשמים" ומעוד כמה גדולי ישראל באירופא, ולאור זאת עשה הרב סיגל הלכה למעשה בפועל, ושכר רשות משר העיר להתיר הטלטול בשב"ק.

הבר-פלוגתא של הרב סיגל הי' הרה"ג ר' יהודה דוד בערנשטיין ז"ל ממייסדי ישיבת ר' יצחק אלחנן, שהדפיס בשנת תרע"א את ספרו "הלכתא רבתא לשבתא" נגד היתר הטלטול בשבת בעיר ניו יארק רבתי, כי לטענתו ישנם בעיר הרבה פלטיות ושאר נימוקים אשר אתו. במשך הזמן, לאחר פטירת הרב סיגל, במילא נתבטל העירוב במזרחה של העיר, כי רוב היהודים עקרו ממנה והתישבו במערבה (וועסט-סייד).

בשנת תש"ב באסיפת וועד הרבנים דניו יארק רבתי, אשר הוקדש למצב החמור בשעתו של שמירת שבת, העלה הרה"ג ר' חיים ביק ז"ל את הצעתו לתקן עירוב בעיר⁶¹, וכנראה שהצעתו נדחתה ולא הגיעה לכלל מעשה⁶².

בשנת תש"ט שוב נתעורר הענין ע"י כ"ק הגה"צ האדמו"ר רבי שמעון מאמשינוב זצ"ל, שהרבה פעלים למען תיקון העירוב, ובכל ערב שבת אחה"צ נהג לצלצל אל הרבנים להתעניין על התקדמות הענינים, ומאז לא נח ולא שקט מלעורר ע"ד תיקון העירוב.

במשך הזמן נצטרפו אליו עוד אדמו"רים גאונים צדיקים שהשתדלו במצוה זו, ה"ה כ"ק האדמו"ר רבי אברהם יהושע העשיל

⁶¹ נדפס ב"המסלה" (שנה ז', אייר-סיון-תמוז) ירחון מוקדש לעניני תורה ויהדות, י"ל ע"י ועד הרבנים דניו יארק רבתי, וז"ל בעמוד 18, "הרב חיים ביק לייגט פאר אן מען זאל טראכטען וועגען מאכען א עירוב אין ניו יארק און אויסקלייבען א קאמיטע וועלעכע זאל אויסארבייטען די אלע פרטים".

⁶² המתבונן בירחוני "המסלה" מהתקופה הזאת, יתקשה להאמין עד היכן הי' מצב היהדות באמריקא פרוץ בשמירת שבת, ובשעה ששאר הרבנים נשאו ונתנו באסיפותיהם הצעות שונות לפעול לסגירת החנויות בשבת, ובפרט אלו המוכרים "בשר כשר" וכיו"ב, או אז העלה הרב ר' חיים ביק זצ"ל הצעתו לתקן עירוב במאנהעטען, אולם במשך הזמן ביטל דעתו לדעת הגרי"א קאטלער זצ"ל כי הצטרף עמו בשנת תשכ"ב בחתימתו על הכרוז לאיסור, ראה לקמן הערה 82.

מקאפיטשניץ זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי מרדכי שלמה פריעדמאן
מבויאן זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי ירוחם ליינער מראדזין זצ"ל, כ"ק
האדמו"ר רבי נחום פערלאו מנאוואמינסק זצ"ל.

כתוצאה מהשתדלותם, נגשו הרבנים הגאונים דניו-יארק להזדקק
לענין, וביניהם הרה"ג מוה"ר מנחם צבי אייזנשטאט⁶³ ז"ל והרה"ג
מוה"ר מנחם כשר ז"ל⁶⁴. נידון ההיתר בשעתו הי' על כל שטח אי
מאנהעטען, כי כבר נסתמו כל הפרצות שבצד צפונית-מערבית של
העיד, וגם נתוספו מחיצות העשויות בידי אדם על שפת החוף. בין
גדולי הרבנים שכתבו תשובותיהם לעודד ולזרז תיקון העירוב, הי'
הגה"צ רבי מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל.

בשנת תשי"י נוסד ה"וועד למען העירובין" במאנהעטען בראשותו של
הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל, אשר ערך קונטרס "תיקון עירובין"
וקיצור ממנו הדפיס בשו"ת שלו (מהר"י שטייף סי' ס"ח).

בשנת תשי"א העיד הגאון מוהרי"א הענקין זצ"ל, "רבים משומרי
תורה, וביחוד מחסידי פולין, מטלטלים פה בשבת ברחוב, וסומכים
על ההיתר של הרב יהושע סיגעל ז"ל"⁶⁵.

בשנת תשט"ז שלח כ"ק הגה"צ האדמו"ר מקאפיטשניץ זצ"ל מכתב
אל הגאון הגדול אב"ד טשערנאוויץ, בו כותב לו "מדוע לא השיב לי
כתה"ר בדבר העירובין בפה מאנהעטען ניו יארק. שלחתי עוד בהיותי
בתל אביב בקיץ העל"ט ע"י ציר נאמן לכת"ר כל התשובות בדבר זה,
לפי דעתו נראה, אשר כל ת"ח שיזדקק לברר עפ"י דין תורה"ק היתר
להוציא בש"ק מרשות לרשות בפה ניו יארק, יהא בטוח ממזכז
הרבים שאין חטא בא על ידו"⁶⁶.

בשנת תשי"ט, לאחר שעברו מספר שנים והענין לא זו ממקומו, לקח
עצמו לכך הרה"ג מוה"ר יוסף דוד מאסקאוויטש מסאסוב זצ"ל, אשר
הדפיס את ספרו "תיקון עירובין" ושוב נתעורר הענין ונתקיימה
אסיפת וועד הרבנים דניו יארק רבתי ביום כ' סיון לדון בענין העירוב.

⁶³ הכותב במכתבו (הנדפס בדברי מנחם עמו' י"ז) שנענה בזה להפצרת כ"ק אדמו"ר
מאמשינוב זצ"ל וערך אז את קונטרסו "הצעת תיקון עירובין לעיר מנהטן".

⁶⁴ הכותב בספרו "דברי מנחם" שכ"ק האדמו"רים מראדזין ומנאוואמינסק זצ"ל זירזו
אותו לכך.

⁶⁵ נדפס ב"עדות לישראל" עמוד 151.

⁶⁶ נדפס בקובץ "שפתי צדיקים" ט', שבת תשנ"ז.

בשנת תשכ"ב, כשהתאספו הרבנים דאגוה"ר בבית כ"ק הגה"צ אדמו"ר רבי מרדכי שלמה מבויאן זצ"ל לטכס עצה לתיקון עירוב במאנהאטען, העיר: "זהו ענין של שבת - שבת הוא בחינת נפש העולם, זהו ענין של פיקוח נפש. בדיני נפשות מתחילין מן הצד, כי מחפשים כל טצדקי בדי להקל".⁶⁷

כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל מנע את עצמו מלהתערב (בפומבי)⁶⁸ בפולמוס העירוב, מטעמיו ונימוקיו.⁶⁹

⁶⁷ מתוך רשימת חתנו הרב מנחם ברייאר שליט"א, ה"ה אביו של כ"ק האדמו"ר שליט"א מבויאן.

⁶⁸ וכך כותב הגרי"ד מאסקאוויטש מסאטוב ז"ל, "אחר כל אלה שעברתי עיר מאנהאטען לארכה ולרחבה מבית ומחוץ, תכנתי את הקונטרס תיקון עירובין בקיצור גדול, לפי שדבר שאין בו סרכא א"צ מיעוך ומשמוש, ושלחתי אותו לאיזה מהרבנים והצדיקים שליט"א. האדמו"ר מסאטמאר קרא אותי תיכף להיכלו. ומקודם נודע לי שהוא נוטה לשיטת הרבנים המתנגדים לתיקון עירוב בשביל ג' דברים אלו, מדוע לא עירבו בירושלים. ואין כאן ב"ד קבוע, ומחלוקת הפוסקים. וכששאל אותי האדמו"ר מ"מ לא עירבו בירושלים? אמרתי, יודע אני מאין מוצא השאלה הזאת אשר התירוצים מהתוסיוט בעבור השו"ר, ובהתפיש בעבור הצדוקים שלא הניחו, לא ישרו בעיניהם. וכך אמרתי: 'רבי, ואם ישאלו דורות הבאים, מ"ט לא עירבו במאנהאטען והוא רה"י מה"ת והי' באפשרות להציל רבבות מישראל מחילול שבת באונס וברצון, ויענו ויאמרו, בירושלים הצדוקים לא הניחו ובמאנהאטען הרבנים המתנגדים עכבו, והוטב בעיניו. ועל מה ששאלני דאך ב"ד קבוע, ענית, 'מדוע אוכלין בשר ויש חשש דנבילה וטריפה' (מטעם 'שחטי חוץ' אם אינו תחת פיקח האביד דמתא), ואמר לי תירוץ שאין מגלין וכו', ואמרתי 'שיהי' נמצאים בכל דור בע"ב יראי ה' בהצטרף גם רבנים יראי ה' ויעשו כולם אגודה אחת והוא הבי"ד קבוע'. ועוד שאלתי: היכן העירובין דכל עיירות אירופא אשר לדאבון נפשנו חרבו ואין בה איש, ואם לא נחזיק כאן במצות ומנהגים שאחזו בהם אבותינו במס"ג, אז מעט מעט חלילה ישתכחו מן הלב. ואם כ"ק הוא כמתנגד לת"ע, אז יאמר לי ואחזור בי, כי את ה' אני ירא לרבנות ת"ח וצדיקי הדור, ואני את נפשי הצלתי, שע"י מעשה באתי לזה ואין מרגוע לנפשי. וענה אותי בשחוק קל על פיו, 'אינני מתערב בזה', וברכני". (גרפס ב"המאור" תשרי תשט"ז).

⁶⁹ הרבה דיו נשפך לאחרונה בביאור טעמים ונימוקים מדוע לא התערב בזה. ומה שברור הוא דבפירוש לאו מטעמייהו של ראשי הישיבות שסברו דעסקינן בשאלת חשש חטאת דאורייתא, משום שהתבטא כמה פעמים כברירות דלית לך רה"ר בזה"ז, כפי שנדפס ב"פסקי דברי יואל", וראה גם בעדות תלמידו של הרה"ג בעל "בית ארויס" הנדפס להלן, מה שהשיב לו הגה"ק מסאטמאר זצוק"ל.

ונציין כאן עדויות נאמנות המסתברות, והם: (א) דלא הי' ניחא לי' לסמוך באמערקא על עירוב שיסודו על מחיצות של גשרי מסילת הברזל וכיו"ב (שלא ע"י צוה"פ שנתקן במיוחד לעירוב), כי לפתע יכולים להשתנות ע"י שלטון העיר ויכשלו בה רבים, ובפרט בשעתו ומקומו בשפל מצב היהדות דאו. (ב) בשנותיו הראשונות בארה"ב כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל במלחמתו הגדולה נגד פורצי ומהרסי

סיפר⁷⁰ הגאון רבי טובי' גאלדשטיין שליט"א⁷¹ ראש ישיבת עמק הלכה, שהרה"ג ר' יוסף דוד מאסקאוויטש שלח מכתב לכל רבני ניו יארק, שהיות והוא זכה בחסדי ה' להיות מהשרידים שניצולו מכבשן האש באירופא, לכן כדי להשיב לה' על תגמולהי עליו, רוצה לזכות את הרבים ע"י תיקון עירוב בעיר, וממי שלא יקבל תשובה עד אחד עשר יום, שתיקתו תיחשב כהודאה והסכמה. לאור זאת נתקיימה אסיפת אגודת הרבנים, אך נבצר ממנו (מהגאון רבי טובי' שליט"א) להשתתף בה. למחרת כששאל את הגר"ם פיינשטיין זצ"ל מה נתחדש אתמול באסיפה, השיב, שהוא הי' מאד נסער ונרגז.

היהדות, שלאחר חורבן איירופא הי' נסיון הציונות כשיא תוקפה כידוע, והוא הגבר שעמד בראש המערכה להעמיד הדת על תילה, חשש ממחלוקות מיותרות עם ראשי הישיבות נשיאי אגודת ה' שהגיעו לאמריקא לפניו. ובפרט לאחר שכבר חלק קשות בכמה ענינים שנגעו לנפשו עם הגר"ם פיינשטיין זצ"ל שהקיל בהם, הי' מקום לחשוש פן יטענו שמחלקותו עם הגר"ם הוא ח"ו נגדו באופן אישי, והראי' לכך כי את מה שהתיר הוא אוסר ואת אשר אוסר הוא מתיר. ג) זאת ועוד, עצם הדבר שהרב כשר הי' מראשי הוועד לתיקון עירובין, הי' טעם מספיק להגה"ק מסאטמאר זצוק"ל שלא להצטרף עמו מחמת שייכותו למזרחי. הרי דכל א' מג' הטעמים הללו בפ"ע וכ"ש בצירוף כולם יחד, היו סיבה מספקת להיותו בשואת' ביתו בענין פולמוס העירוב בשעתו. ונאמנים עדותם של גדולי תלמידיו ונאמני ביתו החיים עמנו לאוי"ט, שעל עירוב הנתקן ע"י צוה"פ, ובשכונה חרדית, ושממונים עליו בעלי הוראה מובהקים, דבכה"ג וראי' הי' שמח על תיקונו.

ובענין בי"ד קבוע, כבר כתב הגה"צ מפאפא זצ"ל (שכ"ק האדמו"ר מסאטמאר החשיבו לבעל הוראה מובהק ביותר), שאפשר למנות ע"ז ג' רבנים (כפי שהזכיר זאת גם בתשובתו "זיען יוסף" או"ח סי' קצ"ה). ואכן לאחר התייעצותו עם האדמו"ר מסאטמאר השתוקק כל ימיו הגה"צ מפאפא לתקן צוה"פ בשכונתו, אלא שנמנע הדבר בעלי זרוע כידוע. ואגב ראוי לציין הערה נפלאה ששמעתי מת"ח א' בשם כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א, שהמעין ומדייק היטב בתשב"ץ (חי"ב סי' ל"ז) בשאלה "אם יש חשש עבירה בתיקוני מבואות לתלמיד חכם", יבין דהשאלה היתה אי ת"ח רשאי לתקן בעצמו, או בעיני דוקא בי"ד. דאל"כ מהו הספק שיעלה על דעת השואל אם יש חשש עבירה בדבר שלכו"ע שרי וראוי הוא. אלא על כרחך דספיקו של השואל הי', אי כל ת"ח סגי לכך, או דבעינן מרא דאתרא או בי"ד קבוע דמתא. ועל זה השיב התשב"ץ, חס ושלום, אדרבה גמרא מפורשת היא דתמהינן על ת"ח דאפשר לו לתקן ואינו מתקן. ועיי"ש בתשב"ץ שמוסיף דברים קשים נגד מי שלבו נוקפו בזה. וכן כתב בקצשו"ע (או"ח סי' צ"ד אות כ"ד) ש"צריכין לעשות כל התיקונים ע"י רב מומחה ובקי", ולא הזכיר כלל רב דמתא או בי"ד קבוע. ועוד שהרי לגבי "עניני ממונות" מחזיקים היום בתי הדינים דידן כבי"ד קבוע, ומאי שנא עירוב.

⁷⁰ בעת אסיפת הרבנים לחיזוק תיקון העירוב דבארא פארק ביום ד' ויגש תשי"ס בביהמ"ד סערדאהעל שהשתתפו שם כשלושים רבנים ומו"צ חשובים.

⁷¹ תלמידו המובהק של הגאון רבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל, ותלמיד חבר של הגר"ם פיינשטיין זצ"ל.

ולשאלתו מדוע, השיב הגרמ"פ שכאשר נשא הגר"א קוטלער את דבריו, פתח ספר משכנות יעקב והקריא מתוכו רשימה של ראשונים שלדעתם אסור לעשות העירוב. ועל זה כבר לא יכולתי להתאפק - סיפר הגרמ"פ - והשבתי לר' אהרן, "מה אתם מביאים פה משכנ"י, הרי גם הבית יוסף והמג"א ידעו מהראשונים הללו ולא הכריעו כך להלכה, הלוא כולנו יודעים שהמשכנ"י לא נתקבל למעשה".⁷²

הגם שבאיירופא, גם אלו שהיו סמוכים על הוראת המשכנ"י⁷³ לא ביטלו את העירובין שהיו בעיירות ליטא, משום ד"אין בנו כח למחות"⁷⁴ ד"אם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא נראה כמשתגעים"⁷⁵, אבל פה בגלות החדשה - אמעריקא - שעדיין לא נהוג עלמא הכא היתר פשוט לתקן עירובין, א"כ לדעתם הרי כאן נמצא וכאן ה"י הזדמנות להנהיג איסור פשוט לקיים את הוראת המשכנ"י, כי הרי כאן יש בידינו הכח למחות, וכאן יכולים אנו לעכב מבלי שנראה כמשתגעים.

נראה כי בסברא הגיונית זו נתאחדו ראשי הישיבות מצאצאי יוצאי בית מדרשה של וואלאזין, ואליהם הצטרפו רבני ישיבת ר' יצחק אלחנן, ללחום מלחמת חרמה נגד תיקון עירובין.

ז"ל "הפרדס" (חוברת ג שנה ג): "הגאון הנודע הרי"ד סולוביציק מבוסטון הצהיר: "אני מתנגד לתיקון עירובין, ועירוב באמריקה - משמעותו: ביטול איסור ההוצאה בשבת. מלבד סיבות שונות יש לי גם טעמים שבהלכה שבגללם אינני יכול לתת הסכמתי לתיקון עירובין".⁷⁶

⁷² עדות שמענו מפי הרב י"ב שליטיא, מראשי העסקנים החשובים של היהדות החרדית, וז"ל, "שאלתי את רבי אהרן (הגר"א קוטלער זצ"ל), הרי בפולין הבית אפרים ה"י הפוסק, ואף אחד לא פסק כהמשכנ"י. והשיב לי רבי אהרן בארשת חיוך על שפתי, "הרי אנחנו נכדי ה'קרבן אורה' (אחיו של המשכנ"י) ומוטל עלינו חובה לחזק את קרובינו". על כך השבתי חזרה בתמיהה, האיך יכולים לכופף את כלל ישראל שאינם צאצאיו, לנהוג עפ"י פסקו. ולא ענה על זה דבר".

⁷³ ע"י בביאוריה סי' שמ"ה ד"ה וי"א.

⁷⁴ מ"ב סי' שמ"ה ס"ק כ"ג.

⁷⁵ ערוך השולחן א"ח סי' שמ"ח סעי' י"ח.

⁷⁶ "לא ה"י ניחא לי לרבנו [הרי"ד סולוביציק מבוסטון] מענין עשיית עירובין לעיירות, כי אמר, שבשעה שנחלקו הגאון בעל משכנות יעקב עם הגאון בעל בית אפרים אם נכון הדבר לסמוך על דעת הסוברים דבעינן ס' רבוא לשוויא רשות הרבים דאורייתא, היתה דעת הגר"ח מוואלאזין ז"ל נוטה לדעת המשכנות יעקב,

ברם, פוסק הדור דארה"ב הגאון האדיר מוהר"ם פיינשטיין זצ"ל לא סבר כמוהם שהסיבה שפסק המשכנ"י לא נתקבל הוא מחמת דלא הי' ה"כח למחות", אלא משום דמנהג ישראל היא שקבעה מאז ומקדם את ההלכה,⁷⁷ וכדעת הבית אפרים ש"אין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל", וכמוכח מתשובתו (או"ח ח"ה סי' כ"ד) דבמקומותינו נהגו **בדין ודאי** כשיטת רש"י דבעינן ס' ריבוא,⁷⁸ וחוזר ע"ז כמה פעמים בתשובותיו דנהגין להקל.⁷⁹

אך עכ"ז הגר"ם פיינשטיין זצ"ל החמיר כידוע (לאו מטעמייהו) ולא הצטרף לדעת הרבנים המתירים, מחמת ה**בדל** יסודי אחר שביניהם. דהרי חזינן יסודם של גדולי הרבנים מהדורות הקודמים דנקטו כדעות המקילין בעירוב⁸⁰, ואילו מהלך הוראותיו של הגר"ם פיינשטיין זצ"ל בדיני רה"ר לגבי עירובין הוא לחומרא,⁸¹ כי הם מהלכתא רבתא לשבתא, והרי חומדותיו של האג"מ בהלכות שבת בכלל, ידועים.

שאינו מן הנכון לסמוך על זה" (נפש הרב" להר" צבי שכטר עמו ק"ע). ועיי' בהערה 27 דלעיל.

⁷⁷ ולתשומת לב שבחידושיו להחמיר הדגיש שאופן הנידון בימינו בארה"ב לא הי' בו "מנהג" באירופא להתיר.

⁷⁸ וז"ל האג"מ שם: "דבמקומותינו נוהגין בהחלט כרש"י, שליכא דין רה"ר כשאין בוקעין ס' רבוא, שהרי נוהגין להתיר לטלטל בצוה"פ, שאין מועיל להתיר רה"ר בצוה"פ דבעינן דלתות. והוא משום, דבכל מקומותינו נוהגין כרש"י בדין וודאי, ורק שאיכא יחידים מת"ח שמחמירין לעצמן, ולאחרים הן עצמן עוסקין לתקן כל צורות הפתח שהיו בכל העיירות, כדי להתיר הטלטול וכו', ונעשה כן בכל בעיירות, אף שהיו הרחובות רחבות הרבה יותר מט"ז אמה. הרי שנוהגין כרש"י בהחלט אף לקולא".

⁷⁹ באו"ח ח"א סי' קל"ט ד"ה אבל למעשה. ושם ד"ה ולכאורה מוכח. ושם ד"ה ענף ו'. ובאו"ח ח"א סי' פ"ז ד"ה הנה כשהיו. וביו"ד ח"ב סי' ג' ד"ה הנה כדבר.

⁸⁰ ראה לעיל הערה 34 הוראות הגאונים החידושי הרי"ם, מהרי"א הלוי, ונפש חיה.

⁸¹ כמה מחידושי האג"מ לחומרא הם לא כפי שנקטו להלכה שאר הפוסקים שלפניו. ולדוגמא בדין ס' רבוא שנקטו הפוסקים להצריך את הס"ר להיות בוקעין באותו "רחוב", כמבואר בשו"ת משכנ"י בדעת המחבר, ובאשל אברהם (סי' שמ"ה) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קפ"ה) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ג') ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ד') כפי שנתבאר בארוכה בתשובת נכדו כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א). ואילו בשו"ת אג"מ חידש להחמיר לצרף ס"ר מיכל רחובות העיר יחד. ואע"פ שהגר"ם פיינשטיין עצמו כתב שדבר חידוש הוא (ואפילו שהוא עצמו לא פסק כן בתשובתו כשלשה חדשים לפניו (כאג"מ סי' ק"ט) אלא כתב בפשיטות יוגם הא דנוא יארק וברוקלין יש אולי מקומות שהם רה"ר דאורייתא, שהולכין שם ס' רבוא, ואם בנוא יארק אפשר שאינן דאורייתא מצד היקף המחיצות ל**בד** הגשרים, מי"מ בברוקלין אפשר יש מקומות שהם רה"ר), עכ"ז הכריע אח"כ עפ"י חידושו זה ופסק לאסור.

לאור כל הנ"ל יסיק כל אחד, שרק אלו הנוקטים כהמשכנ"י (חוששני לחטאת) ה"י להם מקום לומר על הטלטול בעירוב שיש בו משום "חשש חילול שבת". אבל הגר"ם פיינשטיין לזרכו בקודש, אע"פ שסבר דיש להחמיר, עכ"ז לשיטתו אין מקום כלל לדון ח"ו את המטלטלים בעירוב כמחללי שבת⁸² ר"ל, ובדחיזינן מפורש בתשובתיו

כתוצאה מחידושו הנ"ל, נזקק להוסיף לחדש עוד, שאת הסי"ר שברחובות העיר מחשבין עפ"י אומדנא מחודשת שרק א' מתוך ד' או ה' מתושבי העיר נמצאים ברחובות, ולפי"ז שיעור החשבון שיהיו סי"ר ברחובות הוא, אם ישנם פי ד' או ה' פעמים אוכלוסין בכלליות העיר, שמספרו יוצא כג' מליון תושבים. ולא זו בלבד, אלא שלזה הוסיף עוד חידוש, שמספר הג' מליון יכול להתפזר בשטח של י"ב על י"ב מיל, כגודל שטח מחנה ישראל במדבר.

והואיל וכל החידושים הללו, הן במספר ג' מליון, והן בשטח י"ב מיל, אין זכר למו בספרי הפוסקים הקודמים, ע"כ אין ידינו אסורות כלל, ואנן בדין נלך לבטח דרכינו עפ"י דרכי ההוראה המסורים לנו מרבתינו (ראה לעיל הערה 33). ע"ד שהורה הגה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנו זי"ע (בליקוטים והשמטות לחי"ב סי' ג) בלשון קדשו, "אין רצוני לחדש דבר שהוא נגד כל הפוסקים ראשונים ואחרונים".

⁸² וע"כ רבים תמידים ושואלים על הסתירה שבין שיטתו לבין חתימתו על הכרוז שנתפרסם ע"י אגודת הרבנים וזו לשונה: "במושב אגודת הרבנים שהתקיים ביום ד' פ' בהעלותך ח"י סיון תשכ"ב, הוחלט להודיע ברבים את ההוראה שיצאה מאגודת זה כבר, שאי אפשר בשום אופן לתקן עירוב במאנהעטען, ואסור לטלטל במאנהעטען אף אחר התיקונים שעשו, או שיעשו, איזה רבנים. וכל מי שיסמוך על עירוב במאנהעטען יחשב למחלל שבת" עכ"ל. כרוז זה נתפרסם בחתימת הגר"א קאטלער והגר"ם פיינשטיין זצ"ל ועוד. ועל כך מקשין העולם, הרי תוכן כרוז הנ"ל סותרת את שיטתו שחזר עליה האג"מ בהרבה תשובותיו? דבשלמא חתימת הגר"א קאטלער זצ"ל מובנת היטב לשיטתו המבוססת על ה"חוששני לחטאת" של המשכנ"י, אך הגר"ם פיינשטיין הרי כתב מפורש שדעתו אינו כן? אמנם יש לציין, שהגר"ם פיינשטיין מתייחס באג"מ לכרוז זה באופן המעורר תשומת לב, כי זהו לשונו (ביו"ד ח"ג סי' קס"ב ד"ה הנה התשובה, "בי"ח סיון תשכ"ב נתאספו הרבנים באגודת בראשותו של הגאון הגר"א קאטלער ז"ל וראשי הישיבות והודיעו ברבים שא"א בשו"א לתקן עירוב במאנהעטען ואסור לטלטל אף אחר כל תיקונים שעשו ושיעשו איזה רבנים", עכ"ל. הרי שהעתיק מילה במילה מתוכן נוסח הכרוז הנ"ל מבלי להזכיר את עיקר תוקף האיסור הנזכר בו, דהמטלטל יחשב למחלל שבת, ר"ל. זאת ועוד, מה שהגר"ם פיינשטיין מצא לנחוץ לציין שהאסיפה וההודעה לרבנים היתה "בראשותו" של הגר"א קאטלער, אומרת דורשני. ובפרט שנקודה זו חוזרת על עצמה גם בכרוז אגודת בראשותו של הגר"ם פיינשטיין משנת תשל"ט, בה מוזכר שהאסיפה בשנת תשכ"ב היתה "ביוזמתו" של הגר"א קאטלער. דמאי נפ"מ אם זה ה"י בראשותו ומאי קמ"ל שזה ה"י ביוזמתו, הרי סוף סוף כל קוראי הכרוז רואים תחתיה מיד את חתימתו הראשונה של הגר"א קאטלער זצ"ל. וכאמת ענין זה הוא א' מכמה הפליאות הדורשים מחקר רב (כי הטענה שכל הצטרפות הגר"ם פיינשטיין בחתימתו על הכרוז הנ"ל ה"י מפני כבודו של הגר"א קאטלער, עדין אינה מתיישבת כל צרכו) ועוד חזון למועד, כי אין מקומו במאמרנו הנוכחי, וע"ע להלן בהערה 85.

דאף שלא הצטרף להרבנים המתירים, ברם הקפיד להדגיש שהוא מביר בדעתם והרשות בידם⁵³ לתקן העירוב בי טעמי ההיתר הם מרובים ויש להם על מה שיסמוכו, ולכן אינו מוחה בהמתירים.⁵⁴ ובהא נחתין ובהא סלקין בס"ד.⁵⁵

ומכאן מודעה רבה, שכל מטרת קונטרס זה אינה אלא לבאר ולהבהיר את שורשי שתי המסורות שהתחילו להתחלק לפני כמאתיים שנה, כדי שיוכל כאו"א לשאול את עצמו, לאיזה מסורה הוא ואבותיו שייכים. וכל המקדש שביעי כראוי לו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, ינהג עפ"י מסורת אבותיו ביסוד ושורש מחלוקת לשם שמים זו, שסופה להתקיים עד ביאת משיח צדקינו בב"א.

⁵³ ביום כ"ט אייר תשכ"ב, יצא מכתב מהרבנים ראשי וועד העירוב דמאנהעטען וזה לשונם, "אחרי שהתייעצנו עם שני גאוני התורה וגדולי ההוראה הגרים במנהטן, הגרים פיינשטיין שליט"א והגרי"א הנקין שליט"א ע"ד התנאים שנכתבו ע"י הגרי"א הענקין (הנרפס בס' "דברי מנחם" עמו' י"ד-ט"ו) ע"כ באו לידי החלטה לתקן העירוב בפועל ע"י אותם התנאים. ויש לשים לב שתאריך זה הי' י"ח ימים בלבד קודם יציאת הכרוז הנ"ל מטעם אגוה"ר, וע"י בהערה דלעיל.

⁵⁴ "ביארתי באורך שודאי יש טעמים גדולים להתיר לתקן במאנהעטען, אבל כיון שיש גם טעמים להחמיר כפי שביארתי שלא מבורר מנהג נגדם ומצד החשש שלא יתירו במקומות שא"א לתקן כדהוכחתי מירושלים, איני רוצה להצטרף להמתירים, אף שאיני מוחה בהמתירים, מאחר שהטעמים להתיר מרובים, ומצד החשש שהוכחתי מירושלים, בדיעבד בשיערכו הרי יהי' מותר, וכיון שהם סוברים להתיר אף אחר שראו מה שכתבתי באג"מ סי' קל"ט, בודאי הרשות בידם לעשות כמו שהם סוברים, ובעלי נפש יראי ה' שיחושו להטעמים להחמיר שכתבתי לא יטלטלו" (הפרדס, שנה ל"ג חוברת ט', תשי"ט).

"כבר אמרתי שאין ביריני למחות ביד המקילין, וכשיתקנו הרי יהי' מותר לאיזה שיטות. גם הם רבנים גדולים ומי ימחה בהם מכיון שסוברים לפי הכרעתם שיכולין לתקן, והם ראויים להוראה. אבל אני בעצמי איני יכול לסייע בזה... אבל רבנים הסוברים שיש לתקן, רשאים לעשות כמו שהם סוברים" (אג"מ או"ח ד' סי' פ"ט).
"שכתבתי שאני אוסר, כדביארתי באריכות בספרי (אג"מ ח"א דאו"ח סי' קל"ט) אבל אין בידי למחות כשנמצאו רבנים שראויים להוראה שאף שראו מה שכתבתי אם מ"מ הם מקילין" (אג"מ יו"ד ג' סי' קס"ב).

⁵⁵ ואל יתמה הקורא מדוע לא המשכנו את השתלשלות פולמוס העירוב מכאן ואילך, כי הפולמוס שהתרחש בפרשת העירוב בברוקלין (תשל"ט - תשמ"א), הי' מעורב בכמה וכמה מעשי זיוף והונאה בנוסחאות הכרוזים ובחתימות הרבנים, וה' הטוב יכפר, ואכהמליב, וכל מטרתנו במאמר הנוכחי הוה הוקדש אך ורק לכאר ולהבהיר דעתם של גדולי ישראל וצ"ל משתי המחנות, עפ"י מסורת דרכי הוראותיהם, אן בדין ואינהו בדידהו, ונהרא נהרא ופשטיה.

עדות ממקור ראשון בדעת הגה"ק מסאטמאר זצוקלה"ה

צבי וועבער

461 Bedford Ave. Brooklyn, N.Y. 11211 Tel: (718) 387-7702

מייסד "חברה הצלה"

גזבר ונאמן מוסדות "חסד לאברהם" במירון

בעוה"י

הנה ידוע אמרם ז"ל (יבמות צ"ו): עה"פ אנורה באהלך עולמים, אמר רוד לפני הקב"ה, רכש"ע ידי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"י. דאר"י משום רבי שמעון בר יוחאי, כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפי בעוה"י שפתוחיו דוכבות בקבר. היות ובעוה"י מתבדרין בעלמא דשיקרא הדין, כל מיני שמעות שונות ומשונות בשם צדיק אמת, אשר נשמתו בגניו מרומים ואינו יכול להכחישם מעולם האמת, ומרגיש אני אחריות וחובה עלי שלא אשא עון "אם לא תידי" ח"ו, ע"כ הגני הח"מ בזה להעיד עדות אמת, ועמוד לי וכות פרסום דבר השמועה האמיתית שזכתי לשמוע מפה קדשו, ויה"ר ששפתי פי צדיק ידוכבו בקבר לדמלין טוב עלינו ועכ"א.

בשנת תשי"מ, נתבקשתי ע"י מו"ר הרה"ג מוהר"ר רוד קליין זצ"ל בעמח"ס "בית אריים", שלמדתי אצלו במשך שש שנים, להוליד לב"ק הגה"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל כידור הלכה שכתב לאסור לנשים לצאת כתכשיטין, משום דה"י ס"ל למו"ר דבניו יארק הוי רשות הרבים דאורייתא.

בשעשיתי שליחותי ונבנסתי אל הקודש פנימה עם הכתבים, אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע שאבוא אליו לאחר כ' או ג' ימים. כשכאתי, שוב ביקש ממני עוד כ' וג' ימים. כאשר חזרתי עוה"פ, נענה כ"ק אדמו"ר ואמר לי בתקיפות, "אין לנו היום רשה"ר דאורייתא, וע"כ כשום אוסן א"א לאסור נשיאת תכשיטין".

שאלתי, היכן עוד ישנו כדך גדול כמו ניו יארק, שיש בה הרכה יותר מס' ריבוא. והשיב לי, הששים ריבוא צריכים להיות דוקא ברחוב אחד, ולא בהצטרפות כל העיר.

וע"ז שאלתי, הרי יש רחובות שעוברים בהם מספר עצום של קאר'ס ומרעין'ס. ע"ד השיב לי, דזה לא נחשב, משום דבעינן דומיא דדנלי מדבר, ובמדבר הלכו הנלי.

ושאלתי, הרי ברחוב "מיימס סקווער" מתאספים עם-רכ בתחילת השנה (למספרם). והשיב לי, שזה שמתאספים שם המון-עם פ"א בשנה, אינו כלום, כי רה"ר הוא רק אם ששים רבוא בוקעין בו "ככל יום", כמפורש בשו"ע.

אח"כ לקח כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע עם כידו, וכתב בפני תוכן דבריו אלו על ג' או ר' שורות, ונתן בידי שאמסור ואת למו"ר הנאון ר' רוד קליין ז"ל, וכך עשיתי.

ובזה יצאתי ידי חובתי לברך מקחו של צדיק, לקיים ואנורה באהלך עולמים. וע"ז באע"ח לכ"ק צדיק אמת וחותרו של הקב"ה אמת, ר"ח אדר ב' תש"ס לפ"ק.

צבי וועבער

שו"ת תשב"ץ

אם יש חשש עבירה בתקוני מבואות לתלמיד חכם?
חס ושלום! אבל הזריז בזה הרי זה משוכח.

אדרבה, הם תמהים בגמרא על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן, דאמרינן בפ' הדר (עירובין ס"ח ע"א) א"ל רבא בר חנן לאכ"י מבואה דדיירין בה תרי גברי רברבי כרבנן, לא ליהוי ליה לא עירוב ולא שתוף. א"ל מאי אעבוד, מר לאו ארחיה, אנא טרידנא בגרסאי, אינהו לא משגחי. ונראה מכאן, שאלמלא טרדת הגרסא, דרך ת"ח הוא לתקן.

ומי שלכו נוקפו בזה,
הדיוטות גמורה היא או מינות נזרקה בו.
וזכות גדולה היא למתקן.

ובפ"ב דביצה (ט"ז ע"ב) גבי מערכין עירובי חצרות כיו"ט,
ואמרינן התם במאן דאורי לאיסורא הויא הוראה לקלקולא
משום דמתקלקלי בה רבים וכאים לטלטל בלא עירוב:

(חלק ב סימן לז)

קונטרס קנה וקנמון

ע"ד היתר הטלטול בצוה"פ

- אי ראוי לבעל נפש להחמיר • ביאור שיטת שו"ע הרב
- כוונת התשב"ץ • גדר "אינו מודה בעירוב" בזמנינו
- משמעות הקפדת טלטול האר"י הק' וה"בני יששכר" זי"ע

מאת

הרב הגאון המובהק

הגה"צ מו"ה חנוך הענד פאק זצ"ל הי"ד

דיין ומו"צ דק"ק קאשוי

בעמח"ס זכרון יוסף

הסכמת

הרב הגאון האמיתי שר התורה ועמוד ההוראה פאר הרוד אביד החכמים
רשכבה"ג בקש"ת מו"ה שמואל ענגיל זצוק"ל אבד"ק ראדומישלא

הנה כבוד ידידי הרב חר"ב בכל חרדי תורה מודה מובהק כש"ת מוריני
חנוך הענד פאק שליט"א מו"צ דפה רוצה כעת להתציא לאור עולם עוד חיבור
מחידושו היקרים הנקוב בשם קנה וקנמון, הגם כי הוא באמת אין צריך לשום
הסכמה, כי כבר מפורסם למורה מובהק ומוסמך והוראתו הוא
בקדושה, חקני ת"ח כ"ז שמזקינן דעתן מיושבת עליהם, עכ"ז באתי להגיד כי
דבריו הם דברים חידושים וברורים ובמחית יתענגו מחיבורו כל ת"ח שכבוד ויחרבה
עי"ז כבוד התורה.

ולראי' באעה"ח יום ג' וישב שנת תרצ"ה לפ"ק קאשוי זצ"ו.

הק' שמואל ענגיל

אבד"ק ראדומישלא

ראיתי להעלות פה, דהנה כחידושי זכרון יוסף (אות ער"ה) הבאתי מס' בית מאיר, דבעל גפש יחמיד על עצמו שלא לשלמל בעיד המתוקן כצוה"פ, משום דברשות הרכים לא מהני צוה"פ, א"כ עיקר ההיתר לסמוך דכוה"ז ליכא רה"ד משום דאין ס"ד בוקעים בו, ע"כ בעל גפש צריך לחוש להפוסקים דהוי רה"ד כוה"ז, וא"כ לא מהני התיקון דצוה"פ. ואני כתבתי שם, דלפי המבואר ב[שו"ע הרב בעל ה]תניא ז"ל דמה"ת מהני צוה"פ אף לרה"ר, א"צ להחמיד כוה עי"ש. ועי' בס' משנה ברורה סי' שם"ד דעושה מחלוקת הפוסקים אם מהני מה"ת צוה"פ לרה"ר עי"ש. ונראה דאע"פ זה אין צריך להחמיר, כיון דהוי ספק ספיקא, א' שמא אינו רה"ר, כ' את"ל דהוא רה"ר, שמא צוה"פ מועיל לרה"ר מה"ת, ותו מותר מספיקא דדבנן שמא אינו ר"ה, כמבואר ספק ספיקא זו כש"ך בכללי ס"ס אות ט"ו. ועי' בס' תוספות שכת סי' ש"ג סכ"ג ובחי' ליו"ד אות רפ"ב.

אולם האמת מה שכתבתי כחידושי שם אות ער"ד, דהעיקר כוה כדכינו התניא ז"ל, דלכ"ע מהני צוה"פ לרה"ר מה"ת, וכל דברי המ"כ כוה בטלים נדרו. אך שם קצרתי כוה, ע"כ הקשה לי הה"ג מוה"ר יקתיאל יהודא הבהן גראם נ"י מק"ק סעליש יע"א, הרי המשנה ברורה לא כתב זאת מדעת עצמו רק מהר"ף והרא"ש. ע"כ אכארו פה על נכון.

דהנה מרכרי רבינו התניא ז"ל שם מבואר כפשיטות, דצוה"פ מהני לרשות הרבים מה"ת לכ"ע, כמו שהביא שם מקור לזה מס' שם"כ, מבואר דזה פשוט לדעתו הקדושה מהא דסי' שם"כ. והמשנה ברורה סובר דדוקא לדיעה ב' דסי' שם"ד דמני דלתות ראויות לנעול מועיל צוה"פ מה"ת, אבל לדיעה א' דצריך דלתות געולות כלילה, לא מהני צוה"פ אף מה"ת עי"ש. ולכאורה לא אדע אך תלה זה כוה. אך נראה מרכריו שם כיון דפוסקים אלו הביאו לשון רבי יוחנן שאמר ירושלים אלמלא דלתותי ננעלות כלילה חייבין עליה משום רה"ר. אולם עי' בתוס' דף כ"ב ד"ה והא, לפי תירוץ א' שם הי' לירושלים צוה"פ, אעפ"כ אלמלא דלתותי ננעלות כלילה הי' חייב משום רה"ר משום דרכים העוברים מבטלים מחיצה דצוה"פ, אבל בסוף שם כתבו דלפי פי' אחר שפירשו בדף ו' ניהא. וכוננתם כוה, דלפי מה שהעלו שם דמבוי רחב י"ג אמה ושליש המפולש

לאורך דה"ר דינו ממש כהרה"ר הרחב ט"ז אמות עיי"ש, א"כ פסי ביראות
דמפולש י"ג אמה ושליש לאורך ולרוחב הרי ע"כ מפולש לאורך דה"ר ודינו
ממש כדה"ר רוחב ט"ז אמות, וא"כ שפיר מקשה עליו מירושלים. ולפ"ז באמת
לירושלים לא הי' צוה"פ, אלא היתר דלתות בלא צוה"פ, ואם לא הי' נעלות
בלילה הי' הילוך רבים מבטל היתר זה, ולפ"ז הילוך רבים לא מבטל אלא היתר
דלתות בלא צוה"פ, או פסי ביראות, אבל צוה"פ לא נתבטל ע"י הילוך רבים.
וכן כתבתי בקצרה בחי' אות רע"ד דזה דעת רבינו התניא ז"ל.

ומעתה מכל הפוסקים שהעתיקו כרבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותי' נעלות
בלילה חייבין עלי' משום דה"ר, אין שום ראי' נגד דעת רבינו התניא ז"ל, דהרי
לירושלים לא הי' צוה"פ כנ"ל, ואהא דמבני ניתר בלחי וקורה או בצוה"פ כתבו
הרי"ף והרא"ש אבל דה"ר לא מערבין אלא בדלתות [והיינו דמדרבנן לא מהני
לה צוה"פ אלא דלתות], ואת"כ כתבו והוא דנעלות בלילה דאר"י ירושלים
אילמלא דלתותי' נעלות בלילה חייבים עלי' משום דה"ר, דמשם מוכרח
דראויות לנעול לא מהני אלא נעלות דוקא, ושם חייב משום דלא הי' צוה"פ,
אבל אם יש צוה"פ אסור מדרבנן אם אין נעלות, דעכ"פ מוכח דראויות לנעול
לא מהני אלא נעלות דוקא. ומעתה אין שום פוסק קדמון נגד דעת רבינו התניא
ז"ל בזה [ובאמת לחשוב דהרי"ף והרא"ש ועוד פוסקים ראשונים במקום מקור
הדין הם נגד דעת רבינו התניא ז"ל הם מלהזכיר ואין להעלות כן על דעת
אנושי. והמשנה ברורה שחשב כן, שפיר כתבתי דבריו במלים].

והנה הרב הנ"ל הביא מדברי השלמי גבורים בשם ריא"ו פ"ק דעירובין. אולם
המעין שם יראה דמתחלה כתב מבואות של כרכים כו', הרי המבואות הללו
הם דה"ר גמורה, ואח"כ כתב ואע"פ שעשו להם צוה"פ והעמידו בהם דלתות
הרי הן דה"ר עכ"ל. הרי בזה לא כתב דה"ר גמורה כמו מתחילה, ע"כ שפיר י"ל
דבזה לא היו דה"ר מדאורייתא אלא מדרבנן.

עוד כתב לי הרב הנ"ל דבהגהות אשר"י כתב דאף לרש"י דלא היו דה"ר, מ"מ
לא ניחר אלא בדלתות. הנה אילו הי' כתוב כן בהגהות אשר"י, הי' דבריו
תמוהים מאוד, דהרי מבואר להדיא ברש"י בכל הסוגיא דדף ו' דהא דה"ר לא
ניחר אלא בדלתות אינו אלא אם ס' ריבוא בוקעין בו. אך האמת דלא כתוב כן
כלל בהג"א בהדיא ע"ש. ומעתה אחר שאין לנו שום פוסק קדמון מפורש נגד
דעת רבינו התניא ז"ל בזה, בודאי רכן הלכה כפשיטות דרב מדרבנן לא מהני
צוה"פ לדה"ר, וא"כ שפיר כתיבנא דלענין דרבנן אף בעל נפש יכול לסמוך
על המקילין דאין לנו דה"ר.

ומעתה י"ל דכל האחרונים שחרדו בזה חרדה גדולה מכח המעבר לרכים, הוא משום שלא נחתו לסברת רבינו התניא ז"ל דצוה"פ לא נתבטל מה"ת מכח מעבר לרכים, ע"כ הי' להם בזה חשש איסור תורה, אבל לפי מה שגילה לנו רבינו התניא ז"ל דלכ"ע עכ"פ אין בזה חשש איסור תורה, באמת אין מקום להחמיר.

עוד כתב לי הרב הנ"ל, דפוסקים כתבו דיחמיר לעצמו דהוי רה"ר, ועל כרחק הבוונה לענין הדבר המותר בכרמלית ואסור ברה"ר כגון מצוה"פ. והנה גם רבינו התניא ז"ל סימן שמ"ה ססי"א כתב דיר"ש יחמיר על עצמו, דאף בזמנה"ז הוי רה"ר. ויראה נא בדבריו כסי' רנ"ב סי"ח שכתב, דבזה"ז אין איסור כלל לצאת עם חפץ ערב שבת סמוך לחשיכה משום דלא הוי רה"ר, ולא כתב שיר"ש יחמיר, רק אדרבה כתב אין איסור כלל. מבואר דשום אדם א"צ להחמיר. וכסי' שכ"ה ס"ד פסק בסתם, דבמקום מצוה מותר לומר לנכרי שיוציא מרה"י לרה"ר שלנו, משום דשבות דשבות מותר במקום מצוה. ובק"א לסי' רנ"ב ס"ק ב' כתב, דבהפסד מרובה מותר זאת, ושם צריך מקום מצוה או הפסד מרובה משום דשבות דשבות לא הותר אלא בזה. אבל אם יר"ש צריך להחמיר דהוי רה"ר, א"ב לא הוי שד"ש. ושם בק"א כתב דאף מי שירצה להחמיר ברה"ר שלנו כהפוסקים דהוא רה"ר, מ"מ כדאי הם המקילים לסמוך עליהם כהפסד מרובה שהמה הרבים ופשט המנהג במותם עכ"ל. הנה כתב דמי שירצה להחמיר, ולא כתב כלל דיש מי שצריך להחמיר, ועל כרחק דהוא כמו שכתבתי, דכדרכנן א"צ כלל להחמיר בזה.

עוד הביא לי הרב הנ"ל מכמה מקומות שו"ע התניא ז"ל, דאף במילי דרבנן מחמיר. ובאמת אין ראי' כלל, דשאני בזה דהמקילין רבים ופשט המנהג כמותם כנוכר לעיל מק"א [וכן מבואר במ"ז ומג"א סי' שמ"ה דהמקילים הם רוב בזה, והמשנה ברורה שם הוסיף להביא עוד פוסקים מחמירים בזה, אבל אף לפי חשבונו לא רבו המחמירים. ובאמת גם מקילים יש עוד מה שלא חשב, כגון תשובת גאון המובא כאשכול].

ומעתה על כרחק מה שכתב רבינו התניא ז"ל סי' שמ"ה הנ"ל, דיר"ש יחמיר לעצמו, היינו רק לענין דאורייתא, כגון למלטל לתוכה מקרפף, עי' ריש סי' שמ"ו, או לענין שביתת כהמה דמבואר במג"א סי' ש"ה דבכרמלית מותר וברה"ר הוי איסור תורה [אולם בזה עי' בחבורי זכרון יוסף אות קצ"ג], או לענין המבואר כסי' ש"א ס"ב וכסי' ש"ח סי"ח עי"ש. וכן י"ל בדעת שאר הפוסקים

שכתבו להחמיר בזה לעצמו, ועכ"פ דעת התניא ז"ל ברור שהוא כן וכמו שנחבאר.

עוד האריך הרב הנ"ל בענין הלכה כדברי המיקל בעירוב, שאין זה אלא ברעבד או בשעת הדחק. ובאמת אני לא באתי כלל מכח זה, דכ"ז אין צריך אלא ביחוד נגד רבים, אבל בזה לפי הנ"ל בק"א דהמקילין רבים והמנהג כמותם, הלא בכל התורה ואפי' באיסור תורה הלכה כרבים, והיבא דהמנהג כן הלכה אפילו ביחיד כנגד רבים אפילו באיסור תורה, כמבואר במג"א סי' תר"צ, כ"ש כאן דהוי תרתי, "רבים", ו"מנהג", ו"לענין דרבנן". ובדברי התשו' תשורת ש"י שהובא בחי' אות ער"ה, בודאי פשוט וברור כמו שהבנתי, דהביא דברי הבית מאיר דבעל נפש יחמיר משום דשמא הלכה כפוסקים דהוי רה"ר בזה"ו, ע"ז כתב כיון דיש פסק מגאון שלא נחפרסם דלא הוי רה"ר, א"כ בודאי דכן הלכה עפ"י המבואר בחו"מ, א"כ אין צריך להחמיר בשביל זה, אך כתב שאר טעמים להחמיר כמבואר בחיבורי שם. אולם אני כתבתי דכלאו הכי אין מקום להחמיר בזה מכח הפוסקים דהוי רה"ר, ומכח ג' טעמים אשר כ"א בפני עצמו כדאי להתיר, א' דהוי בזה הפלוגתא בדרבנן, ב' דהמקילים הם הרוב, ג' דהמנהג כהמקילין וכנ"ל.

ובספר ברכי יוסף סימן שם"ג הובא תשב"ץ שכתב ומי שלבו נוקפו בתיקון עירוב, הדיעות נמורה היא או מינות נזרקה בו עכ"ל. ולפמ"ש הדבר מובן, כיון דעפ"י חוט המשולש אין לחוש בזה להחמירים כנ"ל, ע"כ מי שאף זה לא די לו ורוצה להחמיר, שפיר יש לחוש בו כנ"ל. ובס' שבילי דוד סי' שם"ג הביא דברי הברכי יוסף בשם תשב"ץ וכתב, אבל במקום שיש רה"ר מפולש רחב ט"ז אמות מתוקן בצוה"פ, המחמיר קדוש יאמר לו עכ"ר. אולם מסתימת לשון תשב"ץ מבואר דמיירי בסתם תיקוני מבואות, וסתם מבואות היינו אפילו רחבים ט"ז אמות, וסתם תיקון הוא צוה"פ כנודע. ועל כרחק שהוא כמו שכתבתי.

[ועפ"י הנ"ל דדבר שאין בו חשש איסור תורה, הרוצה להחמיר נגד רוב פוסקים וגם נגד המנהג, יש בו חשש מינות, י"ל נמי בהא דמבואר בסס"י דנ"ז רכל מי שאינו מאמין בדברי תכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא אפיקורם הוא. ולכאורה קשה מאי קמ"ל בזה, הלא בהדיא מבואר כן ביו"ד סי' קי"ט ס"ז דמי שאינו מאמין בדברי חז"ל הוא מומר לכל התורה כולה. אך נראה דאף שכ' הרמ"א שם דהמנהג דידן שרי לכ"ע הוא לאו דוקא, דלדמב"ם ומחבר אסור, דלשיטתם לא מהני טח במיט כמבואר במג"א שם, אך כיון דעפ"י רוב פוסקים

ומנהג הוא מותר כמבואר ברמ"א סי' רנ"ד ס"א, וחשש איסור תורה לית בזה, ע"כ מי שרוצה להחמיר בזה חשיב אינו מאמין ברב"י חכמים ויש בו חשש מינות].

ועיין בספר נימוקי או"ח סימן שצ"ד שהביא משער הכוונות שהקדוש האר"י ז"ל נשא בעצמו בצמת על סמך תיקון עירובין. גם הביא שם מכ"ק זקינו בני יששכר ז"ל שככל עיר שהוחזק בטוב תיקון עירובין נשא בש"ק במכוון, שלא יהי' בכלל מי שאינו מודה בעירוב. ומעתה מי לנו בעל נפש גדול מגאונים וקרושים הנ"ל שלא חששו כלל להחמיר בזה, והיינו מטעם שביארחי.

"קונטרס השולחן"

מהגאון הגדול הנודע רבי אברהם חיים נאה זצ"ל

בנוגע למה שנרפס בשו"ע-הרב (סי' שמ"ה סעי' י"א) "וכל יר"ש יחמיר לעצמו"

"ברפוס קאפוסט תיבות 'וכל יר"ש יחמיר לעצמו' נרפסו בחצאי עיגול כמאמר מוסגר. וכן ברפוס טשערנאוויץ נרפס ממש כמו בקאפוסט. ולפ"ז אפשר שהמאמר המוסגר הזה אינו מרבינו ז"ל אלא הוספה, ולכן אין עליו ציון כמראה מקום בין כל המ"מ, אלא ציון מיוחד ככוכב שהוסיפו אח"כ המאמר והציון... ובקונטרס אחרון ב' בס"י רנ"ב כתב רבינו בזה"ל, 'ואף מי שירצה להחמיר כרה"ד שלנו כהאומרים שיש לו דין רה"ר, ולא כתב 'ואף שיש ליר"ש להחמיר' כו'. מכל זה נראה דמה שכתוב כאן 'וכל יר"ש יחמיר לעצמו' הוא מאמר מוסגר, כמו שנרפס בקאפוסט, והוא הוספת מהרי"ל [אחי רבינו]..."

לקט מילי דחסידותא

באר מים חיים

עירוב מורה שהוא לערב ולקשר כל בחינות המדות שהם בחינות דין ורחמים. אשר האפיקורסים אומרים מי שכרא זה לא ברא זה, מי שכרא טוב לא ברא רע, מי שכרא אור וכו' כגודע. וערוכ ידוע מכוונת הארז"ל שהוא ע"כ רי"ו, ע"כ מספר חסד ורי"ו מספר גבורה, ועשה שלמה משניהם תיבה אחת להכחיש אמונות הכוזבות, וליחד שמו יתברך בכל המעשה, הן בחסדים הן בדינים, כי כולם מא-ל אחד נתנו ואין יחיד כיחודו, ועי"ז מתכללים הדינים בחסדי ה', ויורד רוב ברכה ושפע מחי העולמים כ"ה לכל העולמות עליונים ותחתונים. וע"כ אמרו אליו, בני אם חכם לבך, כי תיכת חכם מורה על יחוד עשר ספירות הגזכרים, כי הכ' מורה על כתר עליון והמ' על מדת המלכות, שאותיות הללו נתונים בראשיהם, והח' מורה על שמונה ספירות אשר ביניהם והמיחדם הוא הנקרא בשם חכם, כי זה הוא החכמה האמתית ליחד ולחבר ארץ לשמים לקשט את הכלה בחינת חכמה חתאה וחכמה עילאה ליחד הכל לאחד. (פ' יתרו, אופן ג')

בעל חידושי הרי"ם

"סחלוקת של קורח נקרא 'חצרות', שאמרו חז"ל בשעה שתיקן שלמה המלך ע"ה עירובי חצרות יצאה כ"ק ואמרה אם חכם בני וכו'. וקשה מה חכמה יש בעירובי חצרות. וגראה דחכם עיניו בראשו ורואה תכלית כל דבר, וכשארם דבוק בצדיק אמת, יכול הוא לעלות למדרגת הצדיק. וזה תיקן שלמה המע"ה שלכוזת שיש בידי אחד יכולים להצטרף אנשים הרבה ולמלטל בכל המקומות וכולם לא' נחשבים. ובקרח כ' ויקח ותרנום ואתפלג, שנחלק משאר השבטים ולא הודה בזה שארם יכול לרבך בצדיק ולהגיע עי"ז למדרגתו אלא לדעתו כל א' הוא כפ"ע. נמצא לא הודה בעירוב ונשאר חצרות כלי עירוב, פי' כמו כתי החצרים שאין להם חומה, לפיכך נקרא מקום מחלוקתו חצרות. (שיח שרפי קודש ח"ב)

דרך אמונה

"...זה הי' מחלוקת קרת, כי כל העדה כולם קרושים באומרם שעיקר מעשה העבודה לעשות המצוה כנאמר בתורה [שככתב], ואין לאדם להוסיף שום מדילי' שום חסידות וגדרים וסייגים, כי בתורה כתיב לא תוסיפו, ואין להוסיף על מאמרו יתברך, וגם אם התורה צריכה עוד ע"י תושבע"פ חוץ התושב"כ א"כ אין לנו תורה אחת רק שני תורות... וע"ז רמזו באומרם כולנו שמענו בסיני, כלומר כפי ששמענו כן אנו צריכים לקיים [ולא יותר]. אבל באמת הדברים שתושבע"פ נחלקים לד' ענינים, א' דברים שהם מדאורייתא מ"מ נקרא דברי סופרים, כגון דברים הנלמדים ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהם... ב' הלכה למשה מסיני, זה נקרא ג"כ תושבע"פ... ג' דברים שהם לגמרי מדרבנן... ד' דברים שגזרו רבנן משום סיג וגדר למצות התורה, כמו... עידוכי חצירות, משום שדומה לרה"ר ושאר הרכה גזירות חכמים משום סיג וגדר... וכמדרש רבה פ' תולדות כתב ה"ל, וישמור משמרתו מצותי חוקותי ותורותי, ר' יוחנן אמר אפי' עידוכי חצירות הי' אברהם יודע, תורותי, שתי תורות, שקיים אפי' מצוה קלה שבע"פ. שקרת אמר, שעיקר הוא אמונת השי"ת [רק] כמה שכולנו שמענו בסיני, בדבר זה שוה כל קהל... שכתובם ה' ומאמינים בו יתברך וא"צ לשום תורה יותר... כולנו שמענו בסיני אנכי ולא יהי' לך ואנחנו חזקים באמונתו יתברך ואין צריכים שום חזוקים יותר, ומשרע"ה השיב להם, כי...זולתם לא תיחכן האמונה".

(פ' קרת)

"בשעה שתקן שלמה עירובין אמרו חז"ל וכל נתיבותיה שלום, שע"י עירובי חצירות בא שלום, עי"ש. רמזו בזה כי שבת קודש משפיע השי"ת קדושתו בכל העולמות, עד שכל העולמות באין בשורשן ובכלל האחדות, כמבואר בזוהר שב"ת רוא דאחד דאתחדא רוא דאחד וקוב"ה ואורייתא וישראל מתאחדין באתר, לכן בא זה לישראל באיסור מרשות לרשות ושלא לישא ברה"ר, כי אז אנתנו צריכים להיות הכל בכלל האחדות, לכן מערכין עירובי חצירות שכל ישראל יתאחדו ברזא דאחד בשמא דקוב"ה דאיהו שלים ושבת מורה ג"כ על שלום כמ"ש בזוהר, לכן גורם האחדות שמתאחדין ישראל באתרבקן בשורשן דשמי' שלום מושך עליהם השפע של שלום ונעשה שלום ביניהם, ועי"כ הי' שיך לשלמה שיתקן עירובין כמ"ש אשר לשלמה מלך שהשלום שלו.

(שם, פ' ויקהל דרושים לשבת)

אמרי נועם

"...ידוע מדברי הארז"ל לבוין בברכת רופא חולי עמו ישראל, ר"ת גימטרי' רפ"ח שהיא המתקה להמשך רפואה, בי הוא גימ' חס"ד גבור"ה, להמתיק הגבורות בחסדים המרומז בפסוק ויעבו"ר ה' על פניו שהוא ע"כ די"ו, והוא בבחינת עירו"כ המבואר בספרים אשר בחינת יעקב מדת התפארת הוא בבחינת עירוב של עירובי מבואות, ובחינת יסוד יוסף הוא בבחינת עירובי חצירות, עי' בליקוטי תורה. ע"כ בבוא יוסף אל יעקב נמשך המתקה של ע"כ די"ו להמשך הרפואה המרומז בר"ת בברכת רופא חולי עמו ישראל גימ' עירו"כ.

(פ' ויחי ד"ה ויגד ליעקב)

ייטב לב

ויבא יעקב שלם עיר שכם וגו' ויחן את פני העיר. כמדרש, נכנס בע"ש עם דמדומי חמה מבעוד יום, ששמר את השבת. ופי' כנזר הקודש דדריש ויחן לשון מנוחה, את פני העיר במשמעו לפני העיר, וקבע שם תחומין עיי"ש.

ואני בעניי בעת כשרתי צדק בקהל רב בשבת שוכה בין כסא לעשור לעורר לכב אנשי העיר לתקן עירובי חצירות, להציל העם ממכשלה היוצאת מתחת ידם באיסור הוצאה בשבת בשונג, אמרתי בזה הפסוק רמו מוסר לענין זה, עפ"י מה דקיימ"ל ביו"ט של ר"ה שחל בשבת אין תוקעין בגבולין, ומסיק דהטעם משום שמא יטלנו ויעבירונו ד' אמות ברשות הרכים, וה"ט דלולב וה"ט דמגילה דאין דוחין שבת.

ועתה נחוי אנן, אם באלו ג' מצות שופר לולב ומגילה החביבות, שאינן אלא פעם א' בשנה, וחובה עלינו מן התורה, שגם מקרא מגילה מצאו חכמים סמך מן התורה מדכתיב כתוב זאת זכרון בספר, ובה"ג מונה אותה בין המצות, ועב"ז בטלום חכמים מאת כל ישראל לכלי לקיים מצות אלו בשחל זמנן בשבת, משום שמא יטרד וישכח ויעבירונו ד"א ברה"ר, או מרה"י לרה"ר כמבואר ברמב"ם הל' שופר, וב"ז למען לעשות תיקון וגדר ומשמרת לכלי עכור על איסור הוצאה של שבת, ממנו נקח ונלמוד איך חובה עלינו לעשות תיקון עירובין למען לא יכשלו באיסור הוצאה בשבת בשונג.

ועפ"ז אני אומר שיעקב תיקן להם עירובי חצרות לבלי יבשלו בענין הוצאה, ויצא לו זה מבת מה שתקנו חכמים לבטל מצות שופר לולב מגילה מה"ט. וזה שאמר הכתוב ש"ל"ס' ר"ת ש'ופר ל'ולב מ'גילה, שבא לשום לב על מה שתקנו לבטל בשבת אלו הג' מצות החיבות, והבין הטעם משום שמא ישכח ויעבירונו כו' (כי הם [האבות] השיגו וידעו כל מצות דרבנן) לכך ויחן את פני העיר, שתיקן עירובי חצירות בקצה העיר דהיינו פני העיר.

(ייטב לב, פ' וישלח)

ישמח ישראל

"וענין עירובי חצירות עפ"י דרכי העבודה היא ע"ד שכתב המגיד הגדול הקדוש מהרד"ב ממעורר"ש זצלה"ה על פסוק עשה לך שתי חצירות, היא חצי צורות. ולפי קט שכלינו כוונתו נ"ל כנסת ישראל עם דודה, שהם כחצי צורה כל אחד ואחד לכדו. כביכול כבודו לפי רצונו יח"ש ע"י התדבקותו בתאומתו - כנסת ישראל, כי אין מלך בלא עם. והנפש התיוני משתוקקת ג"כ לבוא למקור מחצבתה, ומחצבתה היא מתחת כסא הכבוד, כמאחז"ל נשמותיהם של ישראל חצובים מתחת כסא כבודו, עד שהכל נכלל באחדות ונשלם בצורה שלימה. וזה שאו מנחה ובואו לחצרותיו, שכל נפש ישראל משתוקקת לשאוף להשורש להחצי צורה שתתמלא צורתה, וע"י המנחת ערב ר"ל מה שיודע שאין נוגה לו והוא בחשכות, וכ"ש משאת כפי מנחת ערב, ע"י ההכנעה זוהר לבוא לחצרותיו ולהדבק בחצי צורה העליונה. וע"י הופעת אור נועם יקרת שב"ק אות האמת ממילא יוכל לדבק בדבקות נפלא בהמקור האמת ונשלמה הצורה שלימה... וזה ענין עירובי חצירות, שנובין פת מכל בני חצר וכאילו הכל דרים באותו מקום הפת, כמאחז"ל (עירובין מ"ט) דעת האדם נמשך אחר פתו, ומערכין דעתם ועושים כולם אגודה אחת לעשות רצונו כלבב שלם ולזכות לאור השב"ק להתאחד א"ע בחצי צורה העליונה.

(פ' ראה)

